

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה. ולאחרי שניגנו הניגון "אתה בחרתנו", צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ממצרים גאלתנו", והניגון "אני מאמין".

א. בסעודת אחרון של פסח לפני עשרים שנה¹, אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר: לחיים, (ופירש), יתן השי"ת שכל הגילויים של יו"ט זה, והגילוי של יום זה, אחרון של פסח, הגילוי של משיח, יומשכו בהתגלות בחדס וברחמים.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א לקח כוס יין ואמר: "לחיים, יתן השי"ת וכו' בחדס וברחמים". ואח"כ המשיך:]
ופירוש הדברים:

יו"ט (סתם) — קאי על כל הימים טובים, כפי שאומרים בנוסח "אתה בחרתנו" בתפלת כל יו"ט. ולכן הוסיף כ"ק מו"ח אדמו"ר והדגיש "יו"ט זה", שכוונתו להיו"ט דחג הפסח בפרט.

ואכן בחג הפסח ישנם ב' הענינים: (א) ענין היו"ט שבו, אשר, נוסף על היותו אחד משלשת הרגלים, הרי הוא "ראש (השנה) לרגלים"² (לא רק תחילה לרגלים, תחילה בזמן, אלא "ראש לרגלים"), דכשם שהראש שבאדם כולל את החיות של כל האברים ומנהיג אותם³, כמו"כ כולל חג הפסח את כל הימים טובים ומנהיג אותם. (ב) חג הפסח. וכוונת כ"ק מו"ח אדמו"ר בדברו אודות "הגילויים של יו"ט זה" היא — הן להגילויים של יו"ט בכלל (שכל הימים טובים כלולים בחג הפסח), והן להגילויים של חג הפסח ביחוד.

וממשיך כ"ק מו"ח אדמו"ר — "והגילוי של יום זה, אחרון של פסח, הגילוי של משיח":

כיון שאומר "והגילוי כו'" (בוא"ו המוסיף), מובן, שאין כוונתו לענינו של אחש"פ כפי שהוא אחד מימי הפסח (דכשם שבכל יו"ט

1 שיחת אחש"פ בסעודת היום תש"ה כסופה (סה"ש תש"ה ע' 100).

2 ר"ה ד, א.

3 תש"ב (סה"מ תש"ב ע' 10). ועוד.

דרושי ר"ה נח, א"ב. סידור (עם דא"ח) שער ר"ה רלד, ג. עט"ר שער ר"ה בתחלתו. מאמרי ר"ה דשנת תש"א (סה"מ תש"א בתחלתו);

חוגגים בחוץ לארץ יו"ט שני של גלויות, כך גם בשביעי של פסח יש יו"ט שני) — שהרי אין זה ענין נוסף, אלא רק פרט ממ"ש לפנ"ז אודות "הגילויים של יו"ט זה"; ועכצ"ל, שכוונתו לענין מיוחד שישנו באחרון של פסח שאינו בשאר ימי הפסח שלפנ"ז.

וממשיך לבאר שזהו "הגילוי של משיח", שאין זה ענין בפני עצמו (שלכן אינו אומר "והגילוי כו"), אלא זהו פירוש ל"הגילוי של יום זה", היינו, שענינו המיוחד של יום זה, אחרון של פסח, הוא: "הגילוי של משיח" (כדלקמן).

ב. ע"פ הנ"ל יש לבאר הטעם שיום זה נקרא בשם "אחרון של

פסח":

ובהקדמה — ששמא מילתא היא⁴. שם של דבר מסויים, שם שנתקבל אצל בני, ובפרט כאשר שם זה הובא בספרים שהם חלק מתושבע"פ — אינו שם הסכמי, היינו, שבכדי שידעו במה דברים אמורים, הסכימו לקרותו בשם מסויים (מבלי הבט על כך אם זהו שם המורה על תוכן הדבר הנקרא בשם זה אם לאו), אלא זהו שם שמבטא ומכיל את התוכן של הדבר הנקרא בשם זה.

ועפ"ז אינו מובן מדוע נקרא יו"ט זה בשם "אחרון של פסח":

יום אחרון של יו"ט — ישנו (לא רק בחג הפסח, אלא) גם בחג השבועות ובחג הסוכות, ואעפ"כ אינם נקראים בשם "אחרון", אלא בחג הסוכות נקרא יום האחרון בשם "שמחת תורה", שמבטא את ענינו המיוחד של יום זה לגבי כל שאר ימי חג הסוכות, ובחג השבועות נקרא היום האחרון בשם "שבועות" (סתם), או (כאשר רוצים להדגיש את ענינו המיוחד ולהבדילו מיום הראשון דשבועות) בשם "יו"ט שני דשבועות".

וא"כ, גם בחג הפסח הי' היום האחרון צריך להקרא בשם "פסח" (סתם, או "שמיני של פסח", כדי לידע איזה יום זה), או בשם שמורה על הענין דקריעת ים סוף (מצד היותו יו"ט שני של שביעי של פסח שבו היתה קרי"ס), או (אם רוצים להדגיש את ענינו המיוחד ולהבדילו משביעי של פסח) בשם יו"ט שני של ה'יו"ט דקרי"ס. ומהו הטעם שנקרא בשם "אחרון של פסח"?

ובהכרח לומר שיש מעלה מיוחדת ביום זה לגבי כל שאר ימי הפסח שמתבטאת בשם "אחרון של פסח" דוקא.

(4) ראה ברכות ז, ב. יומא פג, ב. ובארוכה — אג"ק ח"א ע' רפט ואילך. וש"נ.

ג. והענין בזה:

השם "אחרון" מורה על היותו סיום וחותם כל הענין, שכולל את כולו ופועל בו שלימות כו'.

ובנדוד^ד: "שביעי של פסח" — עם היותו בהמשך לימים שלפניו, כי ללא ששת הימים שלפניו אינו יכול להיות שביעי, הרי הוא רק בהמשך לימים שלפניו, אבל אינו כולל אותם, וכמודגש בכך שאינו נקרא בשם "שבעה", מספר הכולל, אלא בשם "שביעי", מספר סידורי; משא"כ "אחרון של פסח" — הרי השם "אחרון" מורה שהוא כולל את כל ימי הפסח שלפניו ומשלים אותם.

וע"ד שמצינו במחנה דן, שלהיותו האחרון לכל המחנות^ה, הי' "מאסף לכל המחנות", ש"כל מי שהי' מאבד דבר הי' מחזירו לו"^ו. וכמו"כ גם בנוגע ל"אחרון של פסח", שמתקן ומשלים את כל ימי הפסח שלפניו.

ומזה גופא שביכלתו לתקן ולהשלים את כל ימי הפסח, מוכח, שיש בו ענין נעלה יותר מכל ימי הפסח, שלכן ביכלתו לתקנם ולהשלימם.

ד. וע"פ האמור לעיל (ס"א) שכ"ק מו"ח אדמו"ר מפרש מעלת הגילוי דאחרון של פסח שזהו הגילוי של משיח — יש לבאר השייכות של מעלת אחרון של פסח שמשלים את כל ימי הפסח עם ענינו של משיח:

ויובן ע"פ הידוע שמש"ח יפעל קיבוץ גליות^ז: משיח יקבץ את כל בני"מ מכל המקומות שנמצאים בגלות, ויביא אותם לארץ ישראל. ובהקדמה:

אצל בני"מ קשורה הגשמיות עם הרוחניות: כדי ש"עץ השדה יתן פריו" בגשמיות, צריכה להיות ההנהגה ד"בחוקתי תלכו וגו"^ח, שעי"ז "עץ השדה יתן פריו" ברוחניות, כדברי הגמרא^ט: "מאי פירות... מצוות", ואז, "עץ השדה יתן פריו" בגשמיות.

ועד"ז בנוגע לקיבוץ גליות — שמש"ח יקבץ את נדחי ישראל בגשמיות, מצד זה שיקבץ את כל ניצוצות הקדושה שנמצאים בגלות,

(8) רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ד.

(9) ר"פ בחוקתי.

(10) סוטה מו, סע"א.

(5) ראה במדבר ב, לא.

(6) בהעלותך יו"ד, כה.

(7) פרש"י עה"פ (מירושלמי עירובין פ"ה

ה"א).

וכפי שמבאר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע במכתבו הידוע¹¹ (בענין ביאת המשיח, והחילוק שבין "דוד" ל"בן דוד") תוכן הענין דקיבוץ גלויות ברוחניות.

הסיבה לכך שניצוצות הקדושה נמצאים בגלות — תחילתה מצד שבירת הכלים, ולאחרי כן — מצד ענין החטאים כו'.

כאשר יהודי משקיע את כחותיו — כח המעשה והדיבור והמחשבה, שבעיקרם הם כחות נפשו האלקית, כחות דקדושה — בעניני עוה"ז, הרי הוא לוקח את ניצוצות הקדושה שבו ומכניס אותם למעמד ומצב של גלות.

[ובפרטיות יותר:

ביחס לכח המעשה והדיבור, שתמורת זה שכח המעשה צריך להיות מלובש במעשה המצוות, וכח הדיבור צריך להיות מלובש בדיבור התורה והתפלה, וכן בדברי אהבה וקירוב לחבירו, שזה נכלל במצות "ואהבת לרעך כמוך"¹², וכדאיתא בתניא¹³: "לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים" [ואדרבה: בדברי אהבה וקירוב יש מעלה לגבי עשיית טובה, כמובן מדברי הגמרא¹⁴ אודות מעלת "המפייסו" לגבי "הנותן פרוטה"] — הרי הוא מלביש את כח המעשה והדיבור בעניני עוה"ז.

ובעיקר — ביחס לכח המחשבה, שזה נוגע יותר מאשר כח המעשה והדיבור, כי: (א) בג' הלבושים מחשבה דיבור ומעשה, הנה כח המחשבה הוא היותר זך ונעלה, ולכן הרי זה נוגע בנפש יותר. (ב) בנוגע למעשה ודיבור יש לו תירוץ — דכיון שהנשמה ירדה למטה ונתלבשה בגוף, זקוק הוא לעניני עוה"ז כו'; משא"כ בנוגע למחשבה אין לו תירוץ — דכיון שמחשבה היא לעצמו, הרי יכול לעשות את כל הענינים שצריך לעשותם גם מבלי לחשוב אודותם.

ובמחשבה גופא — נוגע בעיקר מחשבה שבמחשבה עוד יותר מאשר מחשבה שבדיבור, כי: (א) מחשבה שבמחשבה מגעת בעומק יותר בנפש, (ב) בנוגע למחשבה שבמחשבה בודאי אין תירוץ כלל, שכן, אפילו אם טוען שמוכרח להשתמש בכח המחשבה בשביל דיבור ומעשה, הרי זה רק בחי' מחשבה שבדיבור כו', אבל לא בחי' מחשבה שבמחשבה, שאינה נוגעת לענינים של פועל].

וזהו ענינו של משיח — שיקבץ את כל ניצוצות הקדושה, כחותיו

13) פל"ב.
14) ב"ב ט, ב.

11) אג"ק שלו ח"א ע' שט ואילך.
12) קדושים יט, יח.

של יהודי, שנאבדו (ע"ד מארז"ל¹⁵ "המאבד מה שנותנים לו") בנפש הבהמית, ויחזיר אותם לנפש האלקית, שהיא הבעה"ב האמיתי אשר אליו שייכים כל הכחות של איש ישראל — בדוגמת מחנה דן שהי' מחזיר האבידות לבעליהן,

וע"י קיבוץ גלויות ברוחניות יפעל גם קיבוץ גלויות בגשמיות — שיקבץ את כל בני"י מכל מקומות גלויותיהם, ויביא אותם לארץ ישראל, "ארץ אשר הוי' אלקיך דורש אותה תמיד עיני הוי' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"¹⁶, שזהו המקום שאליו שייכים בני"י.

ה. ועפ"ז מובנת השייכות בין ענינו של משיח, שזהו הגילוי שמאיר באחרון של פסח, עם מעלת אחרון של פסח שכולל ומשלים את כל ימי הפסח:

איתא בפע"ח¹⁷ בנוגע לז' הימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ, שכוללים את כל שבועת ימי השבוע — שיום ראשון מתקן את כל ימי ראשון של השנה שעברה, יום שני מתקן את כל ימי שני, וכן בשאר ימי השבוע.

ועד"ז יש לומר בנוגע לז' ימי הפסח, שגם הם כוללים את כל שבועת ימי השבוע — שהם פועלים בסדר דמלמעלה למטה על כל שבועת ימי השבוע שבמשך השנה הבאה: העבודה של יום ראשון דחג הפסח, שבקביעות שנה זו חל בשבת — פועלת על כל השבתות של השנה הבאה; העבודה של יום השני דחג הפסח (שחל ביום ראשון בשבוע) — פועלת על כל ימי ראשון, ועד"ז בשאר הימים, עד לעבודה דשביעי של פסח, שפועלת על כל ימי ששי של השנה הבאה.

וכל זה — כאשר העבודה היא כדבעי;

אבל כאשר נחסר בעבודה דשבועת ימי הפסח, ויהודי איבד את הכחות שניתנו לו — הנה על זה באה הנתינת-כח באחרון של פסח, שבו מאיר גילוי הארת המשיח¹⁸, שניתן הכח לקיבוץ גלויות, לתקן ולהשלים את העבודה שהי' צריך לעשות במשך כל ימי חג הפסח, שע"ז נמשך גם על כל הימים של השנה הבאה.

ו. וככל ענין שבתורה, שלאחרי שנתגלה הרי זה נעשה נחלתו של כל אחד מישראל, כן הוא בנדו"ד — שלאחרי שכ"ק מו"ח אדמו"ר גילה

18 שיחת יום אחש"פ תש"ב ס"ג (סה"ש תש"ב ס"ע 109 ואילך) — נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחש"פ). וראה גם לעיל ס"א. לקמן ס"ח.

15 חגיגה ד, רע"א. וראה לקו"ת פינחס עו, ריש ע"ב. ובכ"מ.
16 עקב יא, יב.
17 שער תפלת ר"ה ספ"ז.

ופירסם שבאחרון של פסח מאיר גילוי הארת המשיח, ולכן צריכה להיות בו העבודה דקיבוץ גלויות, הרי זה נעשה חובתו וזכותו של כל אחד מישראל, שצריך לעסוק בעבודה זו. ובמילא מובן גודל האחריות כאשר חסר בעבודה זו.

ועל זה הביע כ"ק מו"ח אדמו"ר את ברכתו "שכל הגילויים .. יומשכו בהתגלות בחסד וברחמים":

ענין החסד הוא — שמצדו נותנים לכולם.

וכ"ק מו"ח אדמו"ר לא הסתפק בענין החסד, אלא הוסיף גם ענין הרחמים — שמעלת הרחמים על החסד היא בשתיים: (א) מצד חסד — הרי אף שנותנים לכולם, הרי זה באופן של "נהמא דכיסופא"¹⁹, משא"כ מצד רחמים, ניכרת ענינו של המקבל²⁰. (ב) ענין הרחמים מגיע בעומק יותר מאשר ענין החסד, כידוע²¹ שרחמים "לוקח" ("דערנעמט") את הפנימיות, וע"י הפנימיות — גם את העצמיות.

ובתור הקדמה לכל הענין המדובר אז, אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר "לחיים" על יין — בהתאם למאמר רו"ל²² "אין אומרים שירה אלא על היין".

* * *

ז. שנה זו היא שנת המאה להסתלקות הצמח-צדק, שהרי הסתלקותו היתה ב"ג ניסן תרכ"ו, ונמצא, שבערב פסח השתא התחילה שנת המאה להסתלקותו.

[ובהקדמה — שכבר דובר פעם²³ שאע"פ שמדידת הזמן שלמטה לא קיימת למעלה, וכמוזכר לעיל²⁴ שבעולם היצירה נכללים עשר או חמש עשרה שנים שלנו בבת אחת, מ"מ, גם למעלה יש ענינים מסויימים שבהם מתחשבים עם אופן הזמן שלמטה, וכדברי הגמרא²⁵: "יש בגר בקבר".

וזוהו גם מה שמצינו בנגלה דתורה, ובארוכה בספרי מוסר, קבלה וחסידות²⁶, שלאחרי הסתלקות הנשמה מהגוף יש חילוקים בין י"ב חודש

(22) ברכות לה, א. וש"נ.

(23) ראה תו"מ חכ"ו ע' 115 ואילך. וש"נ.

(24) שיחת ליל ב' דחה"פ סי"ז (לעיל ע' 177). וש"נ.

(25) כתובות לח, סע"ב.

(26) ראה תו"מ חל"ט ס"ע 58 ואילך. וש"נ.

(19) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת

צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

(20) ראה גם תו"מ סה"מ אלול ע' רנג.

וש"נ.

(21) ראה תו"מ סה"מ תשרי ס"ע קנד

ואילך. וש"נ.

(שבהם גופא יש כמה חילוקים²⁷) למשך הזמן שלאח"ז²⁸, וגם לאחרי י"ב חודש, הנה בכל שנה ושנה בבוא יום ה"אָרְצִיִּיט" (מצד מציאות הזמן למטה) נעשית עלי' בהנשמה למעלה.

וכידוע רשימת כ"ק מו"ח אדמו"ר שרשם ביומנו, שראה בחלום את אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, באמרו דרוש חסידות על קאָפּיטל פ' בתהלים, שהי' הקאָפּיטל המתאים למספר שנותיו בשנה היא (כידוע המנהג שביום ההולדת בכל שנה מתחילים לומר הקאָפּיטל תהלים המתאים למספר השנים²⁹), אף שהי' זה עשרים שנה לאחרי הסתלקותו³⁰.

ומזה מוכח, שגם לאחרי ההסתלקות יש עליות הקשורות עם שינויי הזמן למטה. וענין זה שייך לא רק אצל נשיאי ישראל, אלא גם אצל כל בני, כדמוכח מהחילוקים בנוגע ל"ב חודש וכו', שישנם אצל כל בני].

ובהתאם לכך, יש להתעכב על מאורע שאירע אצל הצ"צ באחרון של פסח האחרון בחיים חיותו בעלמא דין, בשנת תרכ"ה, כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחרון של פסח בבואו לאמריקא בפעם השני³¹. וכיון שהסיפור נדפס כבר, אזכיר את נקודת הדברים בקיצור — הנוגע לענינו.

ח. וזה דבר הסיפור:

כאשר אדמו"ר מהר"ש סעד עם בני הבית סעודת יו"ט, ואמר לילדיו שהיום הוא אחרון של פסח, שאל בנו הרש"ב מדוע היום האחרון של פסח הוא יום טוב? והשיבה אחותו המבוגרת, דבורה לאה, שכאשר בני נזהרים מאיסור חמץ, שהוא איסור חמור, במשך שבעה ימים, לכן עושים יו"ט ביום האחרון של פסח. וכאשר אדמו"ר מהר"ש שמע את הביאור של בתו דבורה לאה, אמר לה: דבורה לאה, יש לך ראש טוב.

לאחרי כן, כאשר אדמו"ר מהר"ש נכנס עם ילדיו אל אביו הצ"צ כדי לשמשו — סיפר לו מה ששאל הרש"ב, ומה שהשיבה דבורה לאה, ואמר הצ"צ, שזהו תירוץ שכלי טוב.

ואח"כ קרא הצ"צ את הילדים שיתקרבו אליו (כי מקודם לכן עמד רק אביהם, אדמו"ר מהר"ש, בקירוב מקום להצ"צ), ואמר להם: היום

29) ראה תו"מ ח"מ ע' 251. וש"נ.

30) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 111. וש"נ.

31) שיחת אחש"פ בסעודת הלילה היש"ת

ס"ג (סה"ש קיץ היש"ת ע' 71 ואילך).

27) שבהם תלויים חילוקי הדעות בזמן

אמירת קדיש (נעתקו ונסמנו בתו"מ ח"ב ע'

151).

28) ראה שבת קנב, סע"ב.

האחרון של חג הפסח נקרא בשם "אחרון של פסח", היינו, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא היו"ט שלנו על הגאולה שגאלנו הקב"ה ממצרים. . אחרון של פסח הוא היו"ט שלנו על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו מהגלות האחרון ע"י משיח צדקנו וכו'.

ובהמשך לסיפור הנ"ל מהצ"צ, סיפר אז כ"ק מו"ח אדמו"ר עוד סיפור שסיפר לו אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע³², ותוכנו:

בליל אחרון של פסח תרס"ו נכנס כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לחדר הספרים, ושמע שמתנהל ויכוח חזק בין נכדותיו, בנותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר: אחת אומרת שאחרון של פסח הוא יו"ט כמו כל הימים טובים, ואחת אומרת שאינו יו"ט כמו כל הימים טובים, והראי', שבהדלקת הנרות אין אומרים ברכת שהחיינו.

וכרגע — סיים כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לספר לכ"ק מו"ח אדמו"ר — נזכרתי על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה.

ט. סיפור הנ"ל כשלעצמו — אילו הי' מופיע בספר סיפורי מעשיות, הרי זה סיפור נאה; אבל, לאחרי העיון וההתבוננות — כאשר לוקחים בחשבון שסיפור זה מכיל פתגם של נשיא בישראל, הצמח-צדק, שנמסר ע"י נשיאי ישראל, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר, שסיפרו באחרון של פסח (שנוסף על מעלת ימי הפסח בכלל, יש בו מעלה מיוחדת על כל ימי הפסח, כנ"ל), ואח"כ רשם אותו וצוה להדפיסו, כך, שבודאי כל פרטי הענינים שבו הם מכוונים כו'³³ — הרי הסיפור כולו מוקשה מתחילתו עד סופו³⁴:

א) היו"ט דאחרון של פסח — כפשוטו — הוא מצד היותו יו"ט שני דשביעי של פסח, ולא — כדברי הצ"צ — מצד הגאולה האחרונה?

ב) וקושיא גדולה יותר — שהצ"צ סותר את עצמו: על הטעם שהיו"ט הוא בגלל שבנ"י נזהרו מאיסור חמץ, אמר הצ"צ שזהו תירוץ שכלי טוב, והיינו, שמסכים לזה; ואח"כ אומר שהיו"ט הוא מטעם אחר — מצד הגאולה האחרונה?

וכל זה — בנוגע לסיפור אודות הצ"צ; ופלא גדול יותר — בנוגע לסיפור כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שכאשר שמע את הויכוח של בנות

(34) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ג סי"ח

ואילך (תו"מ חל"ו ע' 313 ואילך).

(32) שיחת הנ"ל ס"ד (שם ע' 72).

(33) ראה גם תו"מ חמ"ב ע' 113. וש"נ.

כ"ק מו"ח אדמו"ר אם אחש"פ הוא יו"ט כמו כל הימים טובים או לא, נזכר על פתגם הצ"צ שהיו"ט דאחש"פ הוא מצד הגאולה האחרונה [והיינו, שנוסף לכך שמעצם הסיפור משמע שב' הענינים שייכים זל"ז, הנה כדי שלא יהי' מקום לטעות הוסיף כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע והדגיש "וכרגע נזכרתי כו""] — דלכאורה: מהי השייכות של ב' הענינים זל"ז?

ואדרבה — לא זו בלבד שאינם שייכים זל"ז, אלא עוד זאת, שהם בסתירה זל"ז: כאשר אומרים שהיו"ט דאחרון של פסח אינו כמו שאר הימים טובים, והראי', שאין אומרים ברכת שהחיינו, נמצא, שמעלתו פחותה מכל הימים טובים; ואילו לפי דברי הצ"צ שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה האחרונה, נמצא, שמעלתו גדולה יותר מכל הימים טובים.³⁵

*

י. סיפור הנ"ל (ס"ח) מאחרון של פסח שנת תרס"ו, שכאשר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שמע את הויכוח של נכדו בנגוע להיו"ט דאחרון של פסח, נזכר אודות המאורע שאירע באחרון של פסח תרכ"ה — אירע בליל אחרון של פסח; ונוסף לזה הי' עוד מאורע ביום אחרון של פסח:

ביום אחרון של פסח שנת תרס"ו, ערך כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע סעודת יו"ט — בפעם הראשונה — עם תלמידי תומכי תמימים, וצוה לתת לכל תלמיד ד' כוסות³⁶.

(ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א): ובכן, גם עתה יש לקיים מנהג זה³⁷.

* * *

יא. בהמשך להאמור לעיל (ס"ח) בשם הצ"צ שהיום האחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח — הרי כאן המקום להשלים הענינים שדובר אודותם בימים הראשונים דפסח: ענין הא', בנגוע למילת בני"י בליל הפסח לצורך אכילת הפסח³⁸ — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"י"ז ע' 125 ואילך.

35) המשך הענין — ראה לקמן סמ"ט לשתות ד' הכוסות בבת אחת, שאז אין יוצאים י"ח (ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ב סט"ז. ואילך).

36) ראה גם שיחת אחש"פ הנ"ל סט"ז (שו"ג), ויש להפסיק ביניהם לכל הפחות בניגון. (תו"מ שם ע' 312). וש"נ.

37) שנתבאר בשיחת ליל ב' דחה"פ ס"ט (לעיל ע' 172).

38) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שאין

וענין הב', בנוגע לפסח שחל בשבת, שלא גזרו שלא לאכול מצה ומרור משום גזירה דרבה³⁹ — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ז ע' 48 ואילך.

*

יב. ענין נוסף בהמשך לימים הראשונים דחג הפסח:

בג' הענינים דפסח מצה ומרור — הנה הענין דפסח אינו שייך כלל בזמן הזה, מרור הוא רק מדרבנן, ומצה היא מדאורייתא גם בזמן הזה⁴⁰.

החילוק בין ג' הענינים פסח מצוה ומרור בגשמיות הוא: מרור — הוא דבר שיש בו טעם מרירות; מצה — אין בה טעם (אמנם אין בה טעם של מרירות, אבל גם טעם טוב מיוחד אין בה); ואילו פסח — יש בו טעם טוב מיוחד, ועד שנאכל על השובע⁴¹, ואינו נאכל אלא צל⁴², כדרך שהמלכים אוכלים⁴³.

וההוראה מזה בנוגע אלינו⁴⁴:

ישנם הטוענים⁴⁵: אילו הי' הקב"ה נותן שיהי' מעמד ומצב של רחבות — אזי הי' קיום התומ"צ בנקל יותר.

והמענה על זה:

רחבות מיוחדת — פסח — היתה רק בזמן הבית, שאז היו "חטים ככליות"⁴⁶ וכיו"ב; אבל בזמן הגלות לא שייך סדר כזה, וכדברי הגמרא⁴⁷: "מיום שחרב בית המקדש . . דיו לעבד שיהא כרבו כו".

אמנם, כל זה אינו אלא בנוגע לענין של הרחבה מיוחדת; אבל כאשר מדובר אודות אכילת מצה, ענין שנוגע לצורך האדם, לחבר גופו ונפשו — על זה לא מוותרים כו'; ענין זה ישנו גם בזמן הגלות, ומן התורה.

ועד"ז ברוחניות: אע"פ שבזמן הגלות לא מאיר גילוי אלקות — הרי זה רק בנוגע לענינים של הרחבה כו'; אבל הענינים העיקריים

39) שנתבאר בשיחה הנ"ל ס"ז (לעיל ע' 169 ואילך).
 40) פסחים קכ, א. שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ה סט"ו.
 41) שם ע, א. רמב"ם הלי' ק"פ פ"ח ה"ג.
 42) פסחים שם.
 43) חינוך מצוה ז.
 44) ראה בארוכה "רשימות" חוברת לח ע' 19 ואילך. וראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תש"כ ס"ה (תו"מ חכ"ח ע' 15). וש"נ.
 45) ראה גם תו"מ חמ"ב ע' 98. וש"נ.
 46) ראה תענית כג, רע"א.
 47) ברכות נח, ב. ועוד.

הדרושים לכל אחד מישראל — צריכים להיות וישנם תמיד, ללא חילוקים.

ולכן גם בזמן הגלות יכולים וצריכים לעסוק בכל עניני העבודה כו', עד שפועלים את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יג. בין הענינים שבהם משתווית הגאולה העתידה ליציאת מצרים (כפי שלמדים ממ"ש⁴⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות") — הרי זה מ"ש⁴⁹ "והדריך בנעלים" (שזהו בהוספה על מ"ש⁵⁰ "בנהר יעברו ברגל", "ברגל" סתם, ואילו כאן נתפרש גם ענין ה"נעלים"), שזהו ע"ד מ"ש ביצי"מ "נעליכם ברגליכם"⁵¹.

ומזה מובן, שטעם הציווי "נעליכם ברגליכם" אינו בגלל שהיציאה ממצרים היתה "בחפזון"⁵² (כפי שמצינו במפרשים⁵³ בנוגע לציווי "מתניכם חגורים" ו"מקלכם בידכם") — שהרי טעם זה שייך רק ביצי"מ, ולא בגאולה עתידה, עלי' נאמר⁵⁴ "לא בחפזון תצאו", אלא אדרבה, "בשובה ונחת תושעון"⁵⁵, וכיון ש"והדריך בנעלים" שנאמר בגאולה העתידה הוא מטעם אחר, צריך לומר שגם "נעליכם ברגליכם" שביצי"מ הוא מאותו טעם כמו בגאולה העתידה, שהרי "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁵⁶.

וכשם ש"והדריך בנעלים" שנאמר בגאולה העתידה מכריח לומר ש"נעליכם ברגליכם" שנאמר ביצי"מ אינו מצד ענין החפזון, הרי זה מכריח גם שאין זה בכדי להנצל מקוצים וברקנים או מנחשים (דכיון שבנחש נאמר⁵⁷ "ואתה תשופנו עקב", עלול העקב להנזק מן הנחש) — כי: טעם זה שייך רק ביצי"מ, דכיון שאז הלכו במדבר שיש בו קוצים וברקנים וגם נחשים, כמ"ש⁵⁸ "המוליכך במדבר . . נחש שרף ועקרב גו'", הנה כדי שלא ינזקו מהם (ובפרט כאשר ההליכה היא בחפזון, שאז לא מעיינים ומתבוננים בדרך), הוצרכו לנעלים; משא"כ בגאולה העתידה,

54 ישעי' נב, יב.

55 שם ל, טו.

56 ראה גם המשך וככה תרל"ז פק"ח

ואילך (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תרס ואילך).

57 בראשית ג, טו.

58 עקב ח, טו.

48 מיכה ז, טו.

49 ישעי' יא, טו.

50 תהלים סו, ו.

51 בא יב, יא.

52 פ' ראה טז, ג.

53 ראה פרש"י וספורנו עה"פ בא שם.

שאז יקויים היעוד "וגר זאב עם כבש גר' ונער קטן נוהג בס" 59, "לא ירעו ולא ישחיתו בכלל הר קדשי" 60, וכמארז"ל 61 על הפסוק 62 "מזמור שיר ליום השבת", "למשבת מזיקין מן העולם" — הרי לא שייך טעם זה.

וכיון שכאשר התורה מבארת את אופני הגאולה (יציאת מצרים וגאולה העתידה) מדגישה התורה שצריך להיות "נעליכם ברגליכם", "והדריך בנעלים" 63 — הרי מובן, שזהו (לא רק מצד סיבה צדדית, אלא) ענין עיקרי בגאולה. וצריך להבין: מהי השייכות של נעלים לענין הגאולה?

גם צריך להבין:

ידוע שכל הגילויים דלעתיד לבוא תלויים "במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות" 64. והיינו, שלא זו בלבד שהגילויים דלעת"ל באים ע"י עבודה (סתם), ולא באופן של "נהמא דכיסופא" 19, אלא עוד זאת, שהעבודה צריכה להיות מעין הגילוי, כיון שהיא גורמת וממשכת את הגילוי, כמארז"ל 65 "שכר מצוה מצוה", "כי הגורם שכר המצוה היא המצוה בעצמה" 64.

וכיון ש"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", הרי מובן, שכשם שהגילויים של הגאולה העתידה תלויים בעבודתינו בגלות זה, כך היו עניני יצי"מ תלויים בעבודתם של ישראל בהיותם בגלות מצרים.

וצריך להבין: מהי העבודה שצריכה להיות עתה, וכן העבודה שהיתה בגלות מצרים — שפועלת שתהי' הגאולה באופן של הליכה בנעלים?

יד. ויש להקדים תחילה ביאור ענין הנעל — הלבוש של העקב שברגל:

העקב שברגל הוא אבר היותר תחתון בגשמיות. וכיון שכל הענינים הגשמיים נמשכים מענינים ברוחניות, ובפרט באדם, שכיון שענינו להגביר את הצורה על החומר, הרי בודאי שאצלו תלויים עניני החומר בעניני הצורה — הרי מובן, שהעקב שברגל הוא היותר תחתון גם ברוחניות. וכידוע שעיקר החיות הוא בראש, ואילו בגוף יש פחות חיות,

63 ראה גם שיחת אחש"פ תשי"ט סי"ד ואילך (תור"מ חכ"ה ע' 233 ואילך). תשכ"א סי"ח ואילך (תור"מ ח"ל ע' 259 ואילך).
64 תניא רפ"ז.
65 אבות פ"ד מ"ב.

59 ישע"י יא, ו.
60 שם, ט.
61 יל"ש בחוקתי רמז תערב (נתבאר בהמשך מים רבים תרל"ו פקס"א ואילך).
62 תהלים צב, א.

וברגל החיות הוא פחות ביותר, ועד שבעקב אין החיות בגילוי כלל, שלכן נקרא "מלאך המות שבאדם"⁶⁶.

וזהו גם הטעם לכך שההליכה על הארץ היא באמצעות העקב, שנמצא בסמיכות לארץ: ארץ היא בחי' דומם (כללות יסוד העפר). וכדי שיוכל להיות החיבור של האדם, מין המדבר, עם הארץ שמבחי' הדומם, שהם רחוקים זמ"ז בתכלית — צריך להיות "ממוצע" ביניהם, וזהו ה"עקב", בחי' הדומם שבאדם, דכיון שביחס לאדם עצמו ה"ה דומם, לכן יכול להיות בסמיכות לארץ, בחי' דומם ממש.

אך גם העקב שברגל זקוק ללבוש הנעל:

אע"פ שהעקב שברגל הוא בחי' הדומם שבאדם, ועל ידו הולך האדם על הארץ, בחי' דומם ממש — אעפ"כ, צריך להיות הפסק בין העקב שברגל ובין הארץ.

האברים והכחות העליונים של האדם — הרי מלכתחילה אין להם שייכות אל הארץ; החידוש הוא שאפילו בחי' הדומם שבאדם, שיש לו כבר שייכות אל הארץ — צריך להיות דבר המפסיק בינו ובין הארץ.

טו. והענין בזה:

הנשמה — היא חצובה מתחת כסא הכבוד⁶⁷, ולמעלה יותר. ולאחרי שהקב"ה הורידה לעוה"ז להתלבש בגוף גשמי, הנה כדי שיהי' קישור הנשמה בגוף, זקוקים לארץ — "ארץ ממנה יצא לחם"⁶⁸, ש"לבב אנוש יסעד"⁶⁹, ועל ידו תתחבר הנשמה עם הגוף. אך למרות שצריכים לעסוק בענינים ארציים, צריך להיות בשעת מעשה "נעל" — דבר המפסיק בינו לארץ, היינו, שיהי' מנותק מהענינים הארציים, לעשותם בלא לב ולב⁷⁰.

כלומר: לא די בכך שבענינים הארציים, עניני מסחר וכיו"ב, יעסוק רק זמן מועט, כפי המוכרח לפרנסתו בלבד, ואילו במשך כל שאר הזמן יהי' מונח בתורה ותפלה, ללא טרדות ומחשבות זרות מענינים גשמיים; הדרישה היא — שגם בעת המסחר גופא יהי' מנותק מענינים ארציים. ובדוגמת הנעל שהוא לבוש של העקב שברגל; הנעל אינו לבוש של המוח ולב, ואפילו לא לבוש על חלק הרגל שלמעלה מהעקב —

69 תהלים קד, טו.

70 ראה סד"ה יגיע כפיך דליל ב' דחה"פ דאשתקד (תו"מ חל"ט ע' 279). וש"נ.

66 אדר"נ ספל"א.

67 ראה זח"ג כט, ריש ע"ב. וראה הנסמן

בנצו"ז לזח"א קיג, א.

68 איוב כח, ה.

אברים אלו מלכתחילה אינם בסמיכות אל הארץ; החידוש של הנעל הוא — שאפילו העקב שהוא בסמיכות לארץ, הרי הוא מנותק מן הארץ.

ועד"ז בעבודה: אפילו בזמן שהאדם עוסק בענינים הארציים — הרי זה בלא לב ולב, כי אם מצד ההכרח בלבד. וכמארז"ל⁷¹ "יכול יהא יושב ובטל, תלמוד לומר⁷² אשר תעשה": מצד עצמו הי' יושב בטל ממלאכה בענינים גשמיים, אלא שהוא "אנוס על פי הדיבור"⁷³, לקיים את הציווי "בכל אשר תעשה".

טז. עפ"ז יובן מארז"ל⁷⁴ "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו":

לכאורה אינו מובן: מהי השייכות בין קורות ביתו למנעלים? — קורות ביתו הם למעלה מראשו, ואילו מנעלים הם למטה אפילו מעקבי רגליו, וא"כ, מהי השייכות ביניהם, ולא עוד אלא שמוטב למכור קורות ביתו למעלה מראשו בשביל מנעלים שלמטה אפילו מעקבי רגליו? והביאור בזה:

ראש — הוא הכלי לשכל, וקורות ביתו שלמעלה מהראש — היינו שמכיר בשכלו שיש ענין שלמעלה ממנו. ובדוגמת דברי הגמרא⁷⁵ שכיסוי הראש הוא סגולה ליראת שמים, כי, הלבוש שלובש ע"ג הראש מורה שיש ענין שלמעלה מראשו.

אך יש חילוק בין לבוש שע"ג הראש לקורות ביתו:

לבוש — הוא מדוד לפי מדת האבר המלובש בו, משא"כ קורות ביתו אינם מדודים לפי מדות האדם⁷⁶.

וזוהי מעלת קורות ביתו לגבי הלבוש שע"ג הראש: כיסוי הראש — עם היותו סגולה ליראת שמים, כיון שנרגש אצלו ענין האלקות שלמעלה ממנו, אבל זהו ענין שמדוד לפי אופן השגתו, וכאשר הקב"ה מדוד לפי ראשו — אין זה כדבעי. ולכן צריך להיות הענין דקורות ביתו — שיהי' נרגש אצלו שאלקות אינו מוגבל כלל לפי אופן ההשגה. אבל לאידך, לא צריך להיות מקיף שאינו שייך אליו כלל, אלא

71) מדרש תהלים קלו, יג. ויל"ש שם
 (רמז תתפג). וראה לקו"ש ח"א ע' 189 הערה
 11. ח"י ע' 245 הערה 20. וש"נ.
 72) פ' ראה טו, יח.
 73) נוסח הגש"פ (פיסקא וירד מצרימה).
 74) שבת קכט, א.
 75) שם קנו, ב. שו"ע אדה"ז או"ח ס"ב ס"ז.
 76) ראה לקו"ת ברכה צח, ד ואילך.
 ובכ"מ.

"קורות ביתו" דוקא, והיינו, שצריך להיות נרגש אצלו ש"הוי" — הי' הוה ויהי' כאחד⁷⁷, למעלה מהגבלה — הוא "אלקינו", כחנו וחיותנו⁷⁸.

ובלשון הקבלה והחסידות הו"ע מקיף דיחידה, ובאותיות פשוטות הו"ע האמונה שהקב"ה הוא לא רק ממלא כל עלמין, אלא הוא גם סובב כל עלמין, וכולא קמי' כלא חשיב, וכיחד עם זה, הנה "כמצביה עבד בחיל שמיא"⁷⁹, שמנהיג את העולם כולו, עם היותו קדוש ומובדל מהעולמות.

ובכדי שיהי' הענין ד"קורות ביתו", דרושה ההקדמה ד"מנעלים לרגליו" (שלכן "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו"), כי, כאשר חסר אצלו ענין ה"מנעלים", אזי גם "קורות ביתו" אינם פועלים מאומה; דוקא לאחרי שפועל על עצמו להתנתק מענינים ארציים, שעי"ז מבטיח גם את שלימותם של כחותיו התחתונים ("מנעלים לרגליו") — אזי יכולה להיות אצלו ההשגה בכחי' האלקות שלמעלה מגדר עולמות באופן של "קורות ביתו", שתחדור בכחותיו ופעולותיו ותשפיע עליהם, כמו קורות ביתו בגשמיות שהם מחסה מזרם וממטר⁸⁰.

ההתחלה צריכה להיות — לא מענינים נעלים ב"עשה טוב", השגת בחי' סוכ"ע כו', אלא — מ"סור מרע", שלא תהי' לו שייכות לענינים ארציים. ובדוגמת חינוך התינוק, שלא מתחילים ללמוד עמו ענינים עמוקים באחדות הוי', אלא התחלת הלימוד הוא מ"תורה צוה גוי"⁸¹, אמירת ברכה, קריאת שמע, וכיו"ב. ועד"ז בכל יום, שהתחלת העבודה אינה בק"ש, התבוננות באחדות הוי', אלא באמירת "מודה אני", שזהו ענין פשוט שאין בו אפילו הזכרת שמות הקדושים, ורק לאח"ז מגיעים לק"ש, שענינה ההתבוננות ב"אחד", שז' הרקיעים והארץ וד' רוחות השמים הם בטלים לאוא"ס, אלופו של עולם⁸².

יז. ועפ"ז יובן הענין ד"נעליכם ברגליכם" שהוצרך להיות ביצי"מ:

יציאת מצרים היתה הקדמה למתן-תורה, כמ"ש⁸³ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". וכדי שיהיו ראויים

81) ברכה לג, ד. סוכה מב, א.
82) ראה סמ"ק הובא בב"י או"ח סס"א.
שו"ע ואדה"ז שם ס"ו. לקו"ת תוריע כג, ג.
ובכ"מ.
83) שמות ג, יב. וראה שמו"ר פ"ג, ד.
פרש"י עה"פ.

77) זח"ג רנז, ב. פרדס ש"א פ"ט. תניא
שעהיוה"א פ"ז (פב, א).
78) ראה תושו"ע ואדה"ז או"ח ס"ה.
לקו"ת בלק עג, ג. פינחס פ, א. ובכ"מ.
79) דניאל ד, לב.
80) ע"פ לשון הכתוב — ישעי' ד, ו.

לגילוי הנעלה דמ"ת, צוה הקב"ה שיהי' הענין ד"נעליכם ברגליכם", היינו, שיהי' הפסק בינם ובין הארץ, בדוגמת הקדמת ה"מנעלים" ל"קורות ביתו", שע"ז יהיו ראויים לקבלת התורה.

ובדוגמת הענין דמ"ת שבכל יום, כמ"ש בנוסח ברכת התורה "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו": לכל לראש צריך להיות הענין ד"בחר בנו מכל העמים", שיהודי נבחר ומובדל מכל העמים, ואין לו שייכות לעולם — "מנעלים לרגליו"; ולאחרי כן יכול להיות הענין ד"נתן לנו את תורתו".

וכיון שהענין ד"נעליכם ברגליכם" הוא הכנה לקבלת התורה, שזוהי התכלית דיצי"מ — אין זה ענין צדדי, אלא ענין עיקרי ביצי"מ.

יח. והענין ד"נעליכם ברגליכם" בשעת יצי"מ — הי' בתור שכר על עבודתם של ישראל במצרים שהיתה מעין השכר:

בהיות בני"י במצרים היו מובדלים מן המצריים — לא רק בכך ש"הטיל הקב"ה שמו עליהם וכו'"⁸⁴, אלא גם בכך ש"לא שינו" ונזהרו בכל ד' הענינים שנימנו במדרשי רז"ל⁸⁵. ועי"ז שהיו מובדלים מן המצריים, היו מובדלים גם מכל העמים, שהרי מצרים היתה אז מושלת בכיפה על כל העולם כולו⁸⁶.

ועל זה בא השכר, שבשעת יצי"מ הי' הענין ד"נעליכם ברגליכם" — שמבלי הבט על כך שהלכו "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו" בגשמיות וברוחניות, הבדיל הקב"ה אותם ע"י עשיית דבר המפסיק בינם ובין המדבר.

יט. וכשם שביצי"מ הי' הענין ד"נעליכם ברגליכם" — כמו"כ יהי' הענין ד"והדריך בנעלים" בגאולה העתידה:

לכאורה, הנה כשם שלעתיד לבוא לא יהי' צורך במנעלים בגלל חשש מקוצים וברקנים או נחשים, שהרי "לא ירעו ולא ישחיתו גו" (כנ"ל סי"ג) — כמו"כ לא יהי' צורך בדבר המפסיק בין האדם ובין הארץ, דכיון שהארץ עצמה תהי' במעמד ומצב ש"מלאה הארץ דעה את הוי"ו"⁶⁰, א"כ מהו הצורך בהבדלה מן הארץ.

(84) פרש"י פינחס כו, ה. וראה יל"ש ה.

תהלים רמז תתעט.

(85) ראה מכילתא בא יב, ו. ויק"ר פל"ב, מג"א בתחלתו.

(86) מכילתא בשלח יד, ה. תרגום שני

לעתיד לבוא יקויים היעוד "לתקן עולם במלכות שדי"י"⁸⁷, עי"ז שיהי' בעולם גילוי אלקות, ועד להגילוי דשם הוי', כמארז"ל⁸⁸ "לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד, נכתב ביו"ד ה"י ונקרא ביו"ד ה"י . . כשאני נכתב אני נקרא". והרי החילוק בין שם אד' לשם הוי' הוא, שאד' הוא מלשון אדנות⁸⁹, והיינו, שהקב"ה הוא בעה"ב על כל העולם, אבל אעפ"כ, העולם הוא מציאות בפני עצמו, ובדוגמת אדון ועבד שהם ב' דברים נפרדים; משא"כ שם הוי' שענינו הי' הוה ויהי' כאחד, היינו, שבגדר הזמן (הי' הוה ויהי') גופא הרי זה באופן שלמעלה מהזמן (כאחד), והיינו, שלא זו בלבד שאלקות הוא בעה"ב על העולם, אלא שהעולם עצמו הוא אלקות, שלכן הנה הזמן עצמו הוא למעלה מהזמן. אמנם, למרות זיכון העולם לעתיד לבוא, יהי' גם אז הענין ד"הדריך בנעלים":

לעתיד לבוא כאשר העולם יהי' בתכלית הזיכון — יהיו בני' במדריגה נעלית עוד יותר.

וע"ד מ"ש⁹⁰ "והי' אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתיים כאור שבעת הימים", והיינו, שאע"פ שאור הלבנה יגדל להיות כמו אור החמה עכשיו, הנה אור החמה דלעתיד לבוא יהי' גדול יותר⁹¹. ולכן, אף שלעתיד לבוא כתיב⁹² "אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד", אין זה מגיע להעילוי שיהי' אז אצל בני', שלכן הנה גם אז יהי' הענין ד"בחר בנו מכל העמים".

וזהו גם שלעתיד לבוא כתיב⁹³ "ועמדו זרים ורעו צאנכם":

"זרים" — לא קאי על אומות העולם כפי שהם בהציור דעתה, שהרי לעתיד לבוא יקויים היעוד⁹⁴ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", אלא הכוונה היא על אוה"ע כפי שיהיו לאחרי ש"אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד".

ואעפ"כ, הנה לא זו בלבד שיהיו למטה במדריגה מבני', אלא עוד

(87) נוסח התפלה — "ועל כן נקוה".

(88) פסחים נ, א.

(89) ראה טושו"ע ואדה"ז שבעה ערה 78.

(90) שעה"ה"א שבעה ערה 77.

(91) ישעי' ל, כו.

(92) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

(93) ישעי' סא, ה.

(94) זכרי' יג, ב.

צו יו"ד, א. רד"ה והי' אור הלבנה תרס"ז (המשך תרס"ו ע' תט).

(92) צפני' ג, ט. וראה רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

(93) ישעי' סא, ה.

(94) זכרי' יג, ב.

זאת, שיהיו בריחוק שבאין ערוך, ועד כמו דבר זר לגמרי — "זרים", ותפקידם יהי' — "ורעו צאנכם", ואילו לענינים היותר פנימיים, לא תהי' להם שייכות.

ועפ"ז מובן, שגם לעתיד לבוא, כאשר יזדכך עוה"ז הגשמי עד ש"מלאה הארץ דעה את הוי",

— והרי ענין זה גופא יהי' ע"י בני, שכן, אע"פ שבנ"י מובדלים מן העולם, הרי ידוע המשל שכאשר פועלים באדם הגבהת הראש, אזי נגבהים בדרך ממילא כל חלקי הגוף, עד לעקביים, כולל גם המנעלים, ואפילו כל מה שנדבק תחת המנעלים —

הנה גם אז יהי' הענין ד"הדריך בנעלים" כדי להפסיק בין עקב הרגל של איש ישראל ובין הארץ, וכידוע⁹⁵ שגם בענין של מחיצה והבדלה יש כמה דרגות: בין טמא לטהור, בין קודש לחול, ובין טוב ליותר טוב.

ב. וענין "והדריך בנעלים" בגאולה העתידה יהי' ע"י עבודתנו עתה בזמן הגלות — עבודה כזו שהיא מעין השכר ד"הדריך בנעלים": יהודי צריך לדעת, שאע"פ שנמצא בגלות בין העמים, וכל ההשפעות הגשמיות שנשפעים אליו באים באמצעות ע' השרים, ע"י השר של המדינה שנמצא בה, אעפ"כ, צריך להיות ניכר שהוא יהודי; עליו להיות מובדל מן העולם — "אתה בחרתנו מכל העמים".

וענין זה צריך להיות לא רק בפנימיותו, אלא באופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם הוי' נקרא עליך"⁹⁶, היינו, שאפילו אומות העולם צריכים לראות ששייך ל"זרע ברך הוי'"⁹⁷, וצריכים לראות זאת לא רק ב"תפילין שבראש"⁹⁸, במוח ולב, אלא גם בעקביים, והיינו, שגם כאשר עוסק בעובדין דחול, באמצעות העקביים (שהרי הכחות הנעלים הם באופן שמלכתחילה אין להם שייכות לארציות, אפילו לא באופן שיש דבר המפסיק ביניהם), הרי זה באופן שיש "מנעלים לרגליו", היינו, שהוא מובדל מהם, ועושה אותם רק בגלל היותו "אנוס על פי הדיבור" (כנ"ל סט"ו).

וכאשר נועל מנעלים לרגליו — הרי מלבד הריוח שיש לו עתה, שהמנעלים מגינים עליו לא רק מסכנת הנחשים, אלא גם מקוצים

95) ראה גם תו"א לך לך יג, א. דרמ"צ ז,

97) ישע"י סא, ט.

98) ראה ברכות ו, א.

ב.

96) תבוא כח, יו"ד.

וברקנים, הנה עוד זאת, שעי"ז יזכה לקיום היעוד "והדריך בנעלים" לעתיד לבוא — שגם כאשר יקויים היעוד "אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכס אחד", ו"מלאה הארץ דעה את הוי'", אזי יהיו בני"י בהבדלה מן העולם.

כא. והנה, בספר חרדים מצינו חלוקת המצוות לפי שייכותם לאברי גוף האדם, ונימנו שם המצוות התלויות ברגל. וכיניהם יש גם ענין הריצה לכל דבר מצוה⁹⁹, שהריצה היא ברגל, ובפרטיות יותר — בעקב שברגל.

ובנוגע לענינו:

כ"ק מו"ח אדמו"ר תיקן והנהיג שבכל הימים טובים, מועדים לשמחה, ילכו לבתי־כנסיות כדי לשמח יהודים, והרי קיום תקנה זו קשור עם ענין ההליכה ע"י העקב שברגל.

ובנוגע להליכה זו — הנה כיון שקודם שמגיעים לבתי־כנסיות צריכים לעבור באמצע חלק מעוה"ז שאינו קדושה, לכן יש צורך ב"מנעלים", כדי שלא ידבק בו מהענינים הארציים שבאמצע. והיינו, שאף שזוהי הליכה לדבר מצוה, מ"מ, כאשר נמצאים בדרך, קודם שמגיעים לדבר מצוה, יש צורך בענין המנעלים;

אבל כאשר מגיעים כבר לבתי־כנסיות ונפגשים עם יהודים — אזי צריך להסיר את המנעלים והמחיצות, כי: (א) נמצאים בבית־כנסת, "מקדש מעט"¹⁰⁰, והרי בביהמ"ק היו צריכים לילך דוקא בלי מנעלים, בכדי שלא יהי' דבר החוצץ בינו לבין המקדש¹⁰¹. ועי"ד מ"ש¹⁰² "של נעליך מעל רגלך כי המקום גו' אדמת קודש הוא". (ב) כאשר נפגשים עם יהודי ומדברים עמו כו', צריך להסיר את המחיצות ולהתאחד עמו — "ואהבת לרעך כמוך"¹².

כב. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

כל אלו שקיימו את תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר והלכו למקומות רחוקים [בגשמיות, אבל לא ברוחניות ח"ו, וכאמור, שכאשר פוגשים יהודים בבתי־כנסיות צריך להסיר את כל המחיצות], כדי לשמח יהודים בחג הפסח,

(99) ראה ספר חרדים חלק מ"ע מד"ק ומד"ס פ"ו.
 (101) ראה זבחים טו, ב. רמב"ם הל' ביאת המקדש פ"ה הי"ז.
 (102) שמות ג, ה.

(100) ראה ספר חרדים חלק מ"ע מד"ק ומד"ס פ"ו.
 (101) יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א.

— וכיון שחג הפסח הוא ראש לרגלים², תהי' הליכה זו התחלה טובה להליכה גם בכל שאר המועדים לשמחה —
 יאמרו "לחיים" וינגנו ניגון שמחה, מתוך החלטה טובה לקיים תקנה זו גם בשאר הרגלים, ומתוך שמחה וטוב לבב.
 וזו תהי' הכנה להיעוד "והדריך בנעלים" שיהי' בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[א' המסובים אמר "לחיים" עבור יהודי רוסיא, ואח"כ הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א לא' האורחים מיהודי רוסיא שיאמר "לחיים", וינגנו "הושיעה את עמך", וכ"ק אדמו"ר שליט"א עמד מלא קומתו ורקד על מקומו בשמחה גדולה].

* * *

כג. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה ונחה עליו רוח הוי' (הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

כד. בהמשך להמדובר לעיל³⁹ אודות הענין המיוחד בשנה זו, שחג הפסח מתחיל ביום השבת (ובמילא גם סיומו של חג הפסח, אחרון של פסח, הוא ביום השבת) — יש להתעכב על ענין נוסף המיוחד בשנה זו, שהיא שנת העיבור (ששייך במיוחד לחג הפסח, כדלקמן),

ונקראת גם "שנה תמימה", כדרשת חז"ל (במסכת ערכין¹⁰³) על הפסוק¹⁰⁴ "עד מלאת לו שנה תמימה" (גבי מכירת בתי ערי חומה), "כשהוא אומר תמימה, להביא את חודש העיבור" (שאם היתה שנה מעוברת אינה נחלטת עד שלשה עשר חודש).

וע"פ תורת הבעש"ט¹⁰⁵ שמכל ענין צריך ללמוד הוראה בעבודת ה' — יש לבאר ההוראה בעבודת האדם שלמדים מהענין דשנת העיבור, שנה תמימה.

כה. ויובן זה מתוכן ענין שנת העיבור כפשוטו¹⁰⁶ — שעל ידה משתווה החילוק שבין שנת הלבנה לשנת החמה, ש"יתירה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום"¹⁰⁷:

105) ראה כתר שם טוב בהוספות סרכ"ג ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ט אייר).

106) ראה גם תו"מ חל"ג ע' 70. וש"נ.

107) רמב"ם הל' קידוה"ח פ"א ה"ב.

103) לא, א (במשנה) ובפרש"י. וראה גם

יהל אור ע' 50.

104) בהר כה, ל.

"ישראל מונין ללבנה"¹⁰⁸ — "המאור הקטן"¹⁰⁹, כי, גם בני"הם במעמד ומצב של קטנות — "אתם המעט מכל העמים"¹¹⁰, "יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן"¹¹¹, ולכן הסדר הוא ש"קטן מונה לקטן"¹¹², שזהו מנין חדשי השנה, שהם חדשי הלבנה, החל מחודש ניסן, עליו נאמר¹¹³ "החודש הזה לכם ראש חדשים".

אמנם, ישנו גם הציווי "שמור את חודש האביב"¹¹⁴, "כדי שיהי' פסח בזמן האביב"¹¹⁵ [ועד"ז בנוגע לשאר המועדים, שחג השבועות צריך להיות בזמן הקציר והביכורים, וחג הסוכות בזמן האסיף, אלא שהציווי "שמור גו'" נאמר בנוגע לחג הפסח דוקא], והרי זמן האביב [ועד"ז זמן הקציר וזמן האסיף] תלוי במהלך השמש.

ועל זה נותנת התורה עצה — להוסיף עוד חודש אחת לב' או ג' שנים: "כשיתקבץ מן התוספת הזאת (י"א יום שיתירה שנת החמה על שנת הלבנה) כמו שלושים יום או פחות מעט או יותר מעט, מוסיפין חודש אחד ועושיין אותה השנה שלשה עשר חודש, והיא הנקראת שנה מעוברת"¹⁰⁷, "ואין מוסיפין לעולם אלא אדר .. ולולי הוספת החודש הזה, הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים"¹¹⁶ (ולדעת כמה מוני המצוות — מצות עשה לעבר השנים כדי שיהי' חג הפסח בחודש האביב¹¹⁷).

וכמו"כ שנה זו, שהיא שנה ששית למחזור קטן של י"ט שנה, היא שנה מעוברת, כפי שמבאר הרמב"ם בהלכות קידוש החודש¹¹⁸ שכל מחזור של תשע עשרה שנה יש בו שבע שנים מעוברות (שנה השלישית ושנה הששית וכו') ושתיים עשרה שנים פשוטות, ובסיום המחזור משתוים שני החמה עם שני הלבנה.

ונמצא, שענינה של שנת העיבור, שנקראת שנה תמימה, הוא — שע"י הוספת חודש העיבור נשלם החסרון של שנת הלבנה לגבי שנת החמה.

ועוד פרט בזה — שלא זו בלבד שנשלם החסרון שנחסר בעבר,

(114) פ' ראה טז, א ובפרש"י.

(115) רמב"ם שם פ"ד ה"ב.

(116) שם ה"א.

(117) ראה רמב"ן ובה"ג — הובאו במכתב

י"א ניסן שנה זו בהערה (אג"ק חכ"ג ס"ע שם ואילך).

(118) פ"ו ה"י"א. רפ"י.

(108) סוכה כט, א.

(109) בראשית א, טז.

(110) ואתחנן ז, ז.

(111) ראה חולין ס, ב.

(112) ב"ר פ"ו, ג. וראה חדא"ג מהרש"א

לסוכה שם.

(113) בא יב, ב.

אלא עוד זאת, שעי"ז ניתוסף מספר ימים בתור "מקדמה" על העתיד, לשנה הבאה.

ולהעיר, שגם בסיום מחזור קטן של י"ט שנה שמשותוים שני החמה עם שני הלבנה, הרי חודש העיבור האחרון הוא חודש אדר של שנה הי"ט, ולאחריו יש עוד חצי שנה, ששה חדשי הלבנה, שבכל אחד מהם נחסר כמעט-לעת לגבי מהלך החמה, ונמצא, שכ"ד ימים של חודש העיבור משלימים את החסרון שנחסר בעבר, ואילו ששה ימים האחרונים שבו הם בשביל העתיד, להשלים את החסרון של ששה החדשים שלאח"ז.

[ועד"ז מצינו בענין נוסף בשנה שלימה:

בנוגע לסדר החדשים המלאים והחסרים, הנה "שני החדשים שהם מרחשון וכסלו .. שנה שיהי' בה שני חדשים אלו מלאים היא שנקראו חדשי' שלמים, ושנה שיהיו .. חסרים נקראו חדשי' חסרין, ושנה שיהי' בה מרחשון חסר וכסלו מלא נקראו חדשי' כסדרין"¹¹⁹.

וכיון שגם בשנה כסדרה (כאשר מרחשון חסר וכסלו מלא) אין חסרון (שהרי רק כאשר שניהם חסרים נקראת שנה חסרה), הרי מובן, שבשנה שלימה (כאשר שניהם מלאים) נעשה לא רק שלימות החסרון שנחסר בעבר, אלא גם הוספה על העתיד¹²⁰].

כו. ומזה למדים הוראה בעבודת האדם:

החילוק שבין חמה ללבנה הוא — שבחמה אין שינויים, ואילו בלבנה יש שינויים, שלפעמים הולכת ומתמעטת ולפעמים הולכת ומתמלאת.

ועד"ז בנוגע לבנ"י שנמשלו ללבנה — נוסף לכך ש"אתם המעט מכל העמים", מעט בכמות לגבי ריבוי הכמות של אומות העולם, כפי שהי' בכל הדורות, כולל גם בימי שלמה כאשר בנ"י היו במעמד ומצב ד"קיימא סיהרא באשלמותא"¹²¹, ומכל הארצות באו והביאו מתנות כו'¹²², הרי גם אז, כשהסתכלו בעיני בשר על הכמות בלבד, ראו שבנ"י הם מתי מספר לגבי ה"רוב עם" שמחוץ לבנ"י — שיש בהם שינויים של עליות וירידות, כפי שרואים בדברי ימי ישראל במשך כל הדורות.

(121) זח"א קג, רע"א. רכג, א"ב. רכה,

(119) שם פ"ח ה"ו. (120) ראה גם "פירוש" לרמב"ם שם ה"ה. (122) ראה מלכים-א ה ואילך. שם י"ד.

(121) זח"א קג, רע"א. רכג, א"ב. רכה,

(122) ראה מלכים-א ה ואילך. שם י"ד.

ועד"ז בכל אדם, שיש אצלו ענינים שאין בהם שינויים, ויש אצלו ענינים שהם באופן של עליות וירידות, ולדוגמא: בנוגע לג' הדברים שבהם משתוה אדם לבהמה, כמו אכילה ושתי¹²³ — אין שינויים בין קטנותו נערותו וזקנותו, שהרי מהרגע הראשון שנולד ועד לרגע האחרון במשך כל ימי חייו זקוק הוא לאכילה ושתי' [אמנם יש ביכלתו להתענות למשך זמן מסויים, אבל זהו באופן שמכריח וכופה את עצמו לעשות היפך טבעו כו']; ואילו בנוגע לכחותיו הפנימיים, כמו כח השכל — הרי "עיר פרא אדם יולד"¹²⁴, ואח"כ כשהולך וגדל אזי מתפתח כח שכלו והבנתו עד לימי הזקנה, ובימי הזקנה גופא יש חילוקים בין זקני תלמידי חכמים לזקני עמי הארץ כו'¹²⁵, והיינו, שיש בזה שינויים, עליות וירידות. ועד"ז יש חילוק בין ענינים שאין בהם שינויים (חמה) לענינים שיש בהם שינויים (לבנה) — בעבודת השם:

אצל איש ישראל ישנם ענינים שמזעזעים אותו ("עס גיט אים אַ טרייסל"), ולדוגמא: כאשר מדובר אודות ציווי מפורש בשולחן-ערוך ועאכו"כ בתורה-שבכתב — הרי בודאי לא שייך בזה שינויים; אבל כאשר מדובר אודות ענין שהוא רק מדרבנן, דקדוק קל של דברי סופרים — אזי יתכן שבמקום שמכירים אותו הרי הוא מקפיד ונזהר בזה, משא"כ בהיותו בדרך, במרחקים, במקום שאין מכירים אותו, אזי עלול לוותר ולא להקפיד על חלב ישראל ופת ישראל. — הוא יודע אמנם שאצל הקב"ה אין שינויים, שנמצא בשוה בביתו ובדרך כו', אבל אעפ"כ, אצלו יש שינויים, עליות וירידות.

וענין זה הוא בב' הקצוות: גם קל שבקלים, שכל הענינים אצלו הם באופן של עליות וירידות — הנה כאשר בא לענין שנוגע לנקודת היהדות, אזי מוסר נפשו על קדושת השם (כמבואר בתניא¹²⁶); ולאידך גיסא — "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"¹²⁷, אמנם לא בענין המפורש בתושב"כ ותושבע"פ, אבל בענין של הידור מצוה בלבד — אם רק אין בזה חילול השם, כדברי רב: "היכי דמי חילול השם . . כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהבינא דמי לאלתר"¹²⁸, אבל במקום שאין מכירים אותו, ובמילא לא יהי' בזיון וזלזול התורה, יכול לוותר על זה.

(127) קהלת ז, כ.	(123) ראה חגיגה טז, א.
(128) יומא פו, א. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ה.	(124) איוב יא, יב.
	(125) ראה משנה סוף קנים.
	(126) פי"ד. פי"ח"ט.

ולהוסיף, שגם בנגלה דתורה רואים שיש ענין של שינויים:

איתא במשנה¹²⁹ ומבואר בירושלמי¹²⁹ ש"עם הארץ אינו משקר בשבת", ולכן יכולים לסמוך על דבריו בנוגע לדמאי כו'. ולכאורה אינו מובן — דממה-נפשך: כיון שאסור לומר דבר שקר, כציווי התורה "מדבר שקר תרחק"¹³⁰, מהו החילוק בין יום השבת לימות החול; ואם ביום חול ביכלתו לומר דבר שקר למרות האיסור שבדבר (שאינו שייך אליו...) — מדוע בשבת אינו משקר?!

אך הענין הוא — שביום השבת מתעלה העולם כולו, ולכן מתעלה גם הוא, ועילוי זה מתבטא בכך שמתירא לומר דבר שקר, משא"כ בימות החול כו'.

ועד"ז יש שינויים בכמה ענינים בכללות העבודה בכל יום: בשעת התפלה ולימוד התורה הרי הוא נמצא במעמד ומצב נעלה, בבחינת שבת ("א שבת'דיקער"), כראוי ליהודי; אבל לאחרי התפלה, בצאתו לרחוב לעסוק בעניני פרנסה, שאז צריך להתמודד עם ה"תחרות" שמתנהלת מסביב — איך יכול להזהר ולשמור על כל פרטי הדקדוקים שנתבארו בשו"ע חושן-משפט בנוגע לדיני השגת גבול, או בנוגע לאבק לשון הרע וכיו"ב, בה בשעה שצריך לדאוג לפרנסתו ופרנסת בני ביתו? ...!

כזו. וכיון דאתינן להכי, יש להעיר גם בנוגע להיתר הכי גדול שבעולם שנתחדש במדינה זו:

יש ענין בלתי-רצוי שגם אם הוא לא יעשה זאת, יתקיים הדבר בלא"כ (כפי שהתפרסם בעיתון שישנם כבר האמצעיים הכספיים הדרושים לכך), וא"כ, מה החסרון בכך שהוא ינצל זאת כדי להשיג פרנסתו?!

ואדרבה — יש לו ראיות שונות ומשונות שהוא צריך לעשות זאת: גם אם הוא לא יעשה זאת, הרי יהי' הדבר בעולם, ובלשון חז"ל¹³¹: "אי אפשר לעולם בלא בורסקי", וכיון שכן — טוען הוא — מוטב שייעשה הדבר על ידו, כי, בנוגע אליו — הרי להיותו בבחי' כה"ג ששימש שמונים שנה, וכבר עברו רוב שנותיו, לא ישפיע הדבר לרעה; וגם בנוגע לעולם — הרי כשייעשה הדבר ע"י אחרים, אזי יהי' הרע במילואו, ואילו כשייעשה הדבר על ידו, אזי ישתדל למעט את הרע עד כמה שאפשר —

(131) פסחים סה, רע"א. וש"נ.

(129) דמאי רפ"ד.
(130) משפטים כג, ז.

שלא תהי' עבירה גדולה, אלא עבירה ממוצעת או עבירה קטנה; ובינתיים תהי' גם תועלת עבורו — בנוגע לעניני פרנסה... ובודאי ינצל זאת עבור עניני יהדות, כמו הוספה בצדקה וכיו"ב.

כאשר שואלים אותו: האם גם בהיותו בישיבה הי' סבור כך — הרי הוא מזדעזע... בודאי לא הי' מעלה על דעתו מחשבה כזו. וא"כ, מה נשתנה עכשיו — הרי התורה היא נצחית¹³² (וכמודגש בנוסח ברכת התורה: "נותן התורה", לשון הוה¹³³), ומצוותי' נצחיים הם, כולל גם הציווי ד"לפני עור"¹³⁴. ואפילו לפי הדעה¹³⁵ שהאיסור ד"לפני עור" מן התורה הוא רק "בתרי עברי נהרא", הרי לכל הדעות יש בזה איסור דרבנן¹³⁶, כיון שהוא ה"ממוצע" שעל ידו נעשה האיסור.

ולהעיר גם מביאור אדמו"ר הזקן באגה"ק¹³⁷ בענין שמעי בן גרא שקלל את דוד, שאף שלהיותו "בעל בחירה .. מתחייב .. על רוע בחירתו, אעפ"כ, על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום, ולא עוד אלא אפילו בשעה זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחייבו ומקיימו, וכמ"ש¹³⁸ כי ה' אמר לו קלל, והיכן אמר לשמעאי, אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעאי בלבו ומוחו, ירדה מאת ה' ורוח פיו המחיי' כל צבאם, החי' רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד, כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי, לא יכול לדבר מאומה, וזהו כי ה' אמר לו בעת ההיא ממש קלל את דוד, ומי יאמר וגו'".

ולכאורה הי' שמעי בן גרא יכול לעשות חשבון, שגם אם הוא לא יקלל את דוד, הרי ימצא מישהו אחר שיקלל אותו, וא"כ, מוטב שתהי' הקללה על ידו, בהיותו תלמיד חכם וכו' (כדאיתא בגמרא¹³⁹ גודל הפלאת מעלתו), מאשר ע"י מישהו אחר שאינו כמעלה זו, שאז מי יודע באיזה אופן תהי' הקללה. ואעפ"כ, הי' זה ענין בלתי רצוי, ועד שנתחייב מיתה על זה!

ועד"ז בנדו"ד — שגם כאשר טוען שכוונתו רצוי, כדי להמעיט בדבר הבלתי-רצוי (שיהי' כמו קללת שמעי), אין לו לדחוף את עצמו

(136) ראה ר"ן ע"ז שם. תוד"ה בבא —

שבת ג, רע"א.

(137) סכ"ה (קלח, ב).

(138) שמואל"ב טז, יו"ד.

(139) ראה גיטין נט, רע"א. וש"נ.

(132) תניא רפי"ז. ובכ"מ.

(133) של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א.

ובכ"מ.

(134) קדושים יט, יד.

(135) ע"ז ו, ריש ע"ב.

(שפארן זיך) להיות השליח שעל ידו ייעשה דבר שהוא היפך הקדושה, הטוב והרצוי כו'.

כח. ובנוגע לעניננו — הנה כאשר כל אחד יתבונן בחייו, יווכח, שגם אצלו יש ענין של שינויים כו',

אלא, ש"לא ברשיעי עסקינן"¹⁴⁰, כך, שכאשר מדובר אודות ענין שאין לו היתר, בודאי לא יעלה על דעתו לעשותו, ובזה אכן לא נשתנה מכמו שהי' בישיבה כו'; אבל יש ענינים שבהם נשתנה מכמו שהי' בישיבה — שאז הי' בעוה"ז הגשמי, ואילו עתה נמצא הוא בעוה"ז החומרי... במעמד ומצב שהעולם הוא בפשיטות ואלקות הוא בהתחדשות¹⁴¹.

ולדוגמא: בהיותו בישיבה, היתה שייכותו ל"פרה" ו"חמור" אך ורק בלימוד הסוגיא ד"המחליף פרה בחמור"¹⁴², שעיי"ז מקיים מצות תלמוד תורה; ואילו עתה, מתעסק בפרה וחמור כפשוטם.

ובזה גופא יכולה להיות ההתעסקות עם פרה וחמור באופן של רשות, ועד ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹⁴³ ו"בכל דרכיך דעהו"¹⁴⁴; אבל יכול להיות גם מצב שאינו אחוז בדרגא זו, אלא הנהגתו היא כפי המתחייב מצד נפשו הבהמית, ובפרט אם הוא גם להוט אחר תאוות הממון וכו'.

ומובן, שבאופן כזה ההתעסקות היא לא רק עם פרה וחמור גשמיים שאפשר למששם בידים, אלא פרה וחמור ששייכים לקליפות, ועד לג' קליפות הטמאות — בריחוק הכי גדול מפרה וחמור כפי שהם בגמרא ובפירוש התוס' ובשו"ע חושן-משפט.

וזהו כללות החילוק שבין חמה ולבנה בעבודת האדם — שיש ענינים שבהם לא שייך שינויים, החל מנקודת היהדות, ועד"ז בכמה ענינים בעבודה בפועל שבהם מתנהג בעולם כמו בהיותו בישיבה, בבית-הכנסת ובית-המדרש; ויש ענינים שבהם יכולים להיות שינויים כו', כמו הלבנה שלפעמים היא מלאה ולפעמים היא חסרה, ועד למעמד ומצב שבענינים מסויימים מתנהג באופן שלא ניכר החילוק בינו לבין אינו-יהודי.

כט. ועל זה באה ההוראה משנת העיבור — שכדי להשלים את החסרון של שנת הלבנה לגבי שנת החמה, צריך להוסיף חודש העיבור, שעיי"ז נעשה לא רק מילוי החסרון, אלא גם הוספה יתירה עבור העתיד:

143) אבות פ"ב מ"ב.

144) משלי ג, ו.

140) ראה יומא ו, א. וש"נ.

141) ראה סה"מ תש"ו ע' 30. ועוד.

142) ב"מ ק, רע"א.

כאשר יש מצב של שינויים, מיעוט וירידה, שזהו ענין של חטא, מלשון חסרון¹⁴⁵ — אזי צריך להיות ענין התשובה לא רק באופן שמכאן ולהבא תהי' הנהגתו כמו קודם החסרון, אלא צריך להוסיף זהירות גדולה יותר,

— כמובא באגה"ת¹⁴⁶ מ"ש בתנא דבי אליהו [ולפנינו הרי זה במדרש¹⁴⁷] "אדם עבר עבירה ונתחייב מיתה למקום, מה יעשה ויחי", אם הי' רגיל לקרות דף אחד יקרא ב' דפים, לשנות פרק א' ישנה ב' פרקים". וזהו כללות הענין המבואר בספרי מוסר¹⁴⁸, שבעל-תשובה צריך זהירות יתירה בענין שנכשל בו בעבר —

כשם שכדי להשלים את החסרון של שנת הלבנה לא די בהוספת מספר הימים החסרים, אלא צריך להוסיף חודש שלם (שהרי "אי אפשר להיות השנה שנים עשר חודש וכך וכך ימים, שנאמר¹¹³ לחדשי השנה, חדשים אתה מונה לשנה, ואי אתה מונה ימים"¹⁰⁷), שעי"ז ניתוסף במספר הימים יותר מאשר בשנה רגילה.

ואז נעשית "שנה תמימה", והיינו, שענין התמימות והשלמות בעבודת ה' ניכר דוקא כאשר הי' ענין של חסרון, ואעפ"כ נעשית השלמת החסרון בהוספה יתירה לגבי המעמד ומצב שהי' לפני החסרון. וזהו גם הענין ד"תשובה שלימה":

בענין התשובה מבאר רבינו הזקן¹⁴⁹ שיש ב' מדריגות: תשובה תתאה ותשובה עלאה. אמנם, מלשון חז"ל "תשובה שלימה"¹⁵⁰, מובן, שכללות ענין התשובה, גם תשובה תתאה, צריך להיות באופן של שלימות דוקא, ולדוגמא — שהתשובה אינה מפני יראת העונש, שאז התשובה אינה בשלימותה, שהרי לולי יראת העונש, הנה מצד עצמו אוחז הוא במעמדו ומצבו הקודם, שסומך על "כחו ועוצם ידו"¹⁵¹, ולא נוגע לו מאומה כו'.

ונוסף לכך, יש בזה גם הרמז שענין השלימות בעבודת ה' הוא דוקא כאשר ישנו ענין התשובה, כי: גם כאשר מדובר אודות מי שנמצא במעמד ומצב ש"לא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם"¹⁵², ועד לצדיק

(148) ראה לקו"ש חל"ט ע' 97. וש"נ.

(149) תניא אגה"ת פ"ד ואילך.

(150) נוסח תפלת העמידה דימי החול.

(151) ע"פ לשון הכתוב — עקב ח, יז.

(152) תניא רפי"ב.

(145) ראה ויצא לא, לט ובפרש"י. ס'

שופטים כ, טז. מלכים-א א, כא ובפרש"י.

לקו"ת מטות פב, א. נצבים נא, א. ובכ"מ.

(146) ספ"ט.

(147) ויק"ר רפכ"ה.

במדריגת דוד ש"לבי חלל בקרבי" ¹⁵³, ולכן אמר "בחנני ה' ונסני" ¹⁵⁴ — הרי סוכ"ס יכול ליפול ממדריגתו כו'; משא"כ מי שחטא ושב בתשובה, היינו, שהי' אצלו ענין של חסרון, בדוגמת החסרון דשנת הלבנה, והשלים את החסרון, ולא עוד אלא שהוסיף מעט, ועאכו"כ אם הוסיף הרבה, כשם שחודש העיבור מוסיף על העתיד — אזי יודעים שעבודתו היא בשלימות.

ל. והוראה נוספת מזה שהוספת חודש העיבור קשורה עם "חודש האביב", כדי שיהא חג הפסח בחודש האביב (כנ"ל סכ"ה):

נתבאר במכתב הכללי ¹⁵⁵ בנוגע לשייכות דיצי"מ לחודש האביב ("כי בחודש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים" ¹¹⁴), שחודש האביב הוא הזמן שבו יוצאים ורואים אילנות מלבלין וכו' ¹⁵⁶, והיינו, שנעשה חידוש כחות הטבע במילואם ובאופן של התגברות מיום ליום, ולכן, כאשר בחודש האביב פועל יהודי בעבודתו הענין ד"משכו וקחו גו" ¹⁵⁷, "משכו יריכם מעבודה זרה" ¹⁵⁸, לבטל את העבודה זרה של מצרים שדוגלת בשלטון כחות הטבע כו' — אזי יודעים שאכן הי' אצלו ענין היציאה ממצרים.

וזהו גם מה שחודש העיבור שייך לחודש האביב — כי, גם השלמת החסרון, ענין התשובה, צריך להיות כאשר האדם נמצא בשלימות כחותיו, ולא אחרי שהזקין ותש כחו כו' — כדרשת רז"ל ¹⁵⁹ על הפסוק ¹⁶⁰ "אשרי איש ירא את ה'", "אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש" (כשהוא בחור כחו . . קודם ימי הזקנה), וכדאיתא בגמרא ¹⁶¹ "היכי דמי בעל תשובה . . כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושני' וניצל הימנה . . באותה אשה באותו פרק באותו מקום", והיינו, שעומד בכח גופו בכל תוקף רתיחת הדמים, ואעפ"כ עומד בנסיון כו' — שאז יודעים שהתשובה היא בשלימותה.

לא. וכאשר חג הפסח הוא בחודש האביב (ע"י הוספת חודש העיבור), אזי נעשים גם שאר הימים טובים בזמנם — חג השבועות בזמן הקציר, וחג הסוכות בזמן האסיף:

158 (מכילתא עה"פ. הובא בפרש"י עה"פ שם, ו.
159 (ע"ז יט, א (ובפרש"י).
160 תהלים קיב, א.
161 (יומא פו, ב. וראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ב.

153 (תהלים קט, כב.
154 (שם כו, ב.
155 (די"א ניסן שנה זו — אג"ק חכ"ג ע' שסה.
156 (ברכות מג, ב.
157 (בא יב, כא.

כאשר ישנו הענין ד"משכו ידיכם מעבודה זרה", היינו, שאינו מתפעל מהעבודה זרה של המדינה גם בהיותה בתקפה, ומתנהג באופן הפכי, "קחו לכם צאן של מצוה"¹⁵⁸ — הרי זה פועל ומשפיע על כללות העבודה דלימוד התורה וקיום המצוות, שזהו ענינם של חג השבועות — "זמן מתן תורתנו", וחג הסוכות, חג האסיף, "באספך מגרנך ומיקבך"¹⁶², אסיפת הפירות — "מאי פירות מצוות"¹⁰,

כולל גם בפרטיות יותר בנוגע ללימוד התורה גופא — הן ההשגה בתורה לפני ריבוי היגיעה, בדוגמת תבואת השדה (ענינו של חג הקציר) שצומחת ללא ריבוי יגיעה, והן ההשגה בתורה שלאחרי ריבוי היגיעה, עד ש"קאי אדעת' דרבי"¹⁶³, בדוגמת צמיחת הפירות (ענינו של חג האסיף) לאחרי ריבוי יגיעה.

ובאופן כזה נמשך מהענין ד"משכו וקחו לכם" עד ל"עצרת תהי' לכם"¹⁶⁴ — "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"¹⁶⁵ — המשכת כל טוב רוחני וכל טוב גשמי לנפש האלקית ועל ידה גם לנפש הבהמית ולגוף, וזוכים לשנה טובה ומבורכת בגשמיות וברוחניות גם יחד.

* * *

לב. על הפסוק¹⁵⁷ "משכו וקחו לכם גו'" — יש מקשים:

כיון שנאמר "קחו לכם צאן גו' ושחטו הפסח", בה בשעה שהצאן הי' "העבודה זרה" של מצרים¹⁶⁶ — הרי בדרך ממילא לא היו שייכים כבר לעבודה זרה, וא"כ, לשם מה צריך הכתוב להוסיף ולהקדים תיבת "משכו", שפירושה "משכו ידיכם מעבודה זרה"¹⁵⁸, ורק אח"כ "וקחו"? ומשמעות הדברים — שהענין ד"קחו לכם גו'" לאמיתתו אינו יכול להיות ללא ההקדמה ד"משכו ידיכם מעבודה זרה".

והביאור בזה — בפשטות — ע"פ הכלל בדרכי התשובה, שכדי שהתשובה תהי' כדבעי, לא די לתקן מקצת מהענינים שקלקל, אף אם זהו החלק העיקרי, ואילו שאר הדברים ישארו כמו שהם, אלא התשובה והתיקון צ"ל בנוגע לכל הענינים.

לא די בהתעוררות כללית בלבד, ללא שימת-לב לענינים פרטיים, בחשבו, שכיון שנעשה בעל-תשובה, אזי נשתנה לגמרי ונעשה מציאות

165) משלי ה, יז. וראה שמור"ד פט"ו, כג.

166) פרש"י ויגש מו, לד. וראה ח, כב.

162) פ' ראה טז, יג.

163) ע"ז ה, ריש ע"ב.

164) פינחס כט, לה.

חדשה ("א נייער מענטש")¹⁶⁷, אלא יש צורך להתבונן ולשים לב גם לפרטי הענינים — כל פרטי הענינים שעבר על רצון העליון, החל מענינים המפורשים בתשוב"כ, ועד להענינים ד"כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש", שגם הם ניתנו למשה מסיני¹⁶⁸.

וכפי שמצינו בהלכה, שהגוזל את חבירו, הנה גם לאחרי שמתחרט על מעשיו ושב בתשובה כו', צריך להחזיר את הגזילה, גם כאשר מדובר אודות "שוה פרוטה" בלבד, ועד ש"יוליכנו אחריו אפילו למדי"¹⁶⁹.

וזהו גם שאמיתית ענין התשובה הוא ע"י ההתבוננות בהענין ד"רע ומר עזבך את הוי' אלקיך"¹⁷⁰ — אף שלכאורה העיקר הוא שמחליט שמהיום והלאה יתנהג כדבעי, בהתאם לרצונו של הקב"ה, ואעפ"כ יש צורך לחזור ולהתבונן בפרטי הענינים הבלתי-רצויים שהיו בעבר, ולא לחשוב שהם ענינים טפלים, שיתבטלו בדרך ממילא ע"י הענין העיקרי.

וזהו מש"נ "משכו וקחו לכם צאן גו":

"צאן" — הע"ז של מצרים — הם הענינים שהמדינה משתחוה להם כו'; ועז"נ "משכו וקחו גו" — שלא די בביטול ושלילת הע"ז עי"ז שמכאן ולהבא יקח "צאן של מצוה", אלא יש צורך בהקדמה ד"משכו ידיכם מעבודה זרה", למשוך ידו מכללות אופן החיים שהביאו לידי ההנהגה שלא כדבעי, ולעקור את עצמו מהסביבה שבגללה הגיע למעמד ומצב זה.

ואם אינו רואה נחיצות בדבר, וטוען, שדי בכך ש"עמד בנסיון" ושחט את הטלה וביטל את הע"ז של מצרים, ושוב לא יזיק לו להשאר במצרים ולהמשיך להשתייך לחברתם של עובדי ע"ז כו' — אומרים לו, שהסימן לכך שהענין ד"שחטו הפסח" הוא כדבעי, הרי הוא דוקא כאשר ישנו הענין ד"משכו ידיכם", וכל זמן שאינו עוקר עצמו מהסביבה, ולא עוד אלא שנוח לו ומתענג בסביבה זו, הרי זה סימן שיש לו עדיין שייכות לעבודה זרה!

כאשר יהודי שב בתשובה אבל חסר אצלו הרגש ד"רע ומר עזבך את הוי' אלקיך", הרי זו הוכחה שתשובתו אינה שלימה; וכאשר יש אצלו רגש המרירות, הנה כשמתמרמר על המסובב, צריך להתמרמר ולשנוא גם את הסיבה שהביאה לידי מסובב זה.

(169) ב"מ נה, א (במשנה). וש"נ.
(170) ירמ"ב, ב, יט.

(167) ראה רמב"ם הלי' תשובה פ"ב ה"ד.
(168) ראה מגילה יט, ב. ועוד. הנסמן
בלקו"ש ח"ט ע' 252.

וזוהו הענין ד"תשובת המשקל"¹⁷¹ — שבאותה מדה שהי' לו התענוג בעשיית העבירה, במדה כזו צ"ל הצער שבהתשובה, כדי לבטל את התענוג שהי' לו ע"י העבירה; וכאשר חסר בהמשקל, שהצער אינו במדה זו, אזי חסר גם בתשובה.

לג. ומזה באים לענין נוסף¹⁷²:

לאחרונה נתפשטה במדינה זו "מגיפה" — שיש כאלו שנהנים לערוך "ויכוחים" עם אלו שאינם מודים בעניני יהדות.

כאשר הויכוח הוא עם אדם מישראל — אזי יש בזה משום מצות "הוכח תוכיח"¹⁷³, ובפרט כשהויכוח הוא עם אדם כזה שעליו פוסקת הגמרא¹⁷⁴ "אסור לרחם עליו", וכידוע¹⁷⁵ פתגם אדמו"ר נ"ע בענין זה: עד כמה גדולה הרחמנות על מי שאפילו התורה אומרת שאסור לרחם עליו... אבל כאן מדובר אודות ויכוחים עם "מצרים" — שזהו דבר שאין בו תועלת, שהרי מדובר אודות גוי שאין צורך כלל לגיירו, ואעפ"כ, נהנה לערוך ויכוחים עם הגוי.

ובכן: מהו פשר ההנאה בויכוחים עם גויים?! — אין זו אלא הוכחה שחסר אצלו בענין ד"משכו ידיכם מעבודה זרה", והיינו, שהוודאות בשלילת מציאות הלעו"ז אינה בשלימות אצלו, וכנראה שזוהי הסיבה שהוא להוט אחר ויכוחים עם הגוי, כדי לנסות לשכנע את עצמו!...

לד. וזהו הטעם ל"דבר פלא" שרואים בענין זה:

אילו הי' צורך בויכוחים עם גויים כדי להוכיח את האמת כו' — הי' צריך להיות הסדר, שמי שהוא למדן יותר, ירא-שמים יותר, ונוגע לו יותר "לתקן עולם במלכות שדי"⁸⁷, ישתדל וירדוף יותר אחרי ויכוחים אלו.

ובפעול רואים אנו, שבין בני"י גופא, הנה דוקא מי שהוא עם-הארץ גדול יותר, ופחות ירא-שמים — רודף הוא יותר אחרי ויכוחים אלו; ודוקא מי שאינו מייחס חשיבות לשו"ע כלל — עוסק בויכוחים אלו

חמ"ט ע' 205 ואילך); ש"פ בראשית תשל"ב; וא"ו תשרי תשמ"ח (נעתקו ב"התקשרות" גליון כג ע' 9 ואילך).

(173) קדושים יט, יז.

(174) ברכות לג, א. וש"נ.

(175) ראה גם לעיל ע' 153. וש"נ.

(171) ראה לקו"ת ואתחנן ט, ד. ובכ"מ.

(172) בהבא לקמן — ראה גם אג"ק חכ"ז

יש ע' תצה. וש"נ. מכתב ט' טבת; כ"ו אדר שני; כ"ה ניסן; ט"ו אייר שנה זו (תורגמו מאנגלית ב"כפר חב"ד" גליונות 1235; 1238). שיחות פורים תשכ"ז סכ"ח ואילך (תו"מ

מתוך להט והתלהבות, בטענה שאי אפשר להניח לעולם להתהלך בעיוורון! ...

בצעירותו — למד ב"פאָבליק סקול", ב"היי סקול" וב"קאָלעדזש", ובזמנו הפנוי שיחק "פוט-באָל"; ואילו עתה, מצד ה"משרה" שמכהן בה, ומשלמים לו עבודה כך וכך — קרא כמה ספרים מתורגמים לאנגלית (שהרי אינו מבין לשון הקודש, וגם אם מבין — אין לו פנאי לזה, אלא יש לו ספרי קיצורים שבהם הוא מעיין, וסומך על "כחו הגדול" שישפיקו לו קיצורים אלו כדי לנצח בויכוח), ומכה על ה"שטענדער", ומכריז שרצונו להביא ולגלות "אמת" ¹⁷⁶ הוי' לעולם! ... — איזו "אמת", ה"אמת" שקיבל ממי ש"שנה ופירש"!

ישנו פתגם שכאשר יש ספק ולא יודעים כיצד לנהוג, יש לשאול עַם־הארץ ולעשות להיפך ¹⁷⁷. ועד"ז בנדו"ד: כאשר רואים מי הם אלו שנהנים להתווכח עם גויים, מה מצבם בשמירת התומ"צ כו' — יודעים בבירור שצריכים להתנהג להיפך.

[ולהעיר גם מהפתגם הידוע של הרה"צ ר' לוי יצחק מבאָרדיטשוב ¹⁷⁸, שבא בטענה להקב"ה על כך שה"גן־עדן" נמצא "בספרים", שכן, אילו הוי' הג"ע נראה במוחש בעולם, אזי היתה הנהגת בני"י כדבעי. ובנדו"ד — הרי זה ענין שנראה במוחש! ...].

לה. ולגופו של ענין:

עריכת ויכוחים עם אינם־יהודים — לא זו בלבד שאין בה משום "קידוש השם", אלא עוד זאת, ע"פ פסק הרמב"ם הרי זה איסור מן התורה, ובזה גופא — לא בהלכות מאכלות אסורות וכיו"ב, אלא בהלכות עבודה זרה, כמ"ש הרמב"ם ¹⁷⁹ ש"על ענין זה הזהירה תורה ונאמר בה ¹⁸⁰ ולא תתורו אחרי לבבכם ("זו מינות") . . אשר אתם זונים, כלומר, לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת", ונמצא יוצא לידי מינות".

וכל זה — גם כאשר מנצח בויכוח, כי, בשעה שמתווכח עם הזולת, עליו לשמוע את טענותיו, ודבר זה פועל בו, וכמאמר רד"ל ¹⁸¹ "המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ".

(179) פ"ב ה"ג.
(180) שלח טו, לט.
(181) תניא ספכ"ח.

(176) תהלים קיז, ב.
(177) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 155. וש"נ.
(178) ראה אנ"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ו ע' תכ. וראה גם תו"מ חמ"ב ע' 98. וש"נ.

ולהעיר גם מהידוע אודות א' מחכמי ישראל (שנזכר בספרי הצ"צ), שעסק בתרגום תושב"כ עבור גויים, ובסופו של דבר, ירד מנכסיו ונעשה עני מדוכא, ומיוצאי חלציו היו כאלו שהמירו את דתם רח"ל.

לו. וע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל, מובן, שמי שעוסק בויכוחים כאלו — אין כוונתו לשם שמים, לשם קיום וחיזוק התורה והמצוות ("ניט ער איז אויסן דעם אויבערשטן, און ניט ער איז אויסן תורה ומצוות"), אלא לשם מילוי תאוותו; אין זה ענין הבא מצד השכל שבראש, אלא מצד תאוות הלב — "ולא תתורו אחרי לבבכם גו' אשר אתם זונים גו'".

אם ה' נוגע לו חיזוק היהדות — ה' עוסק בעצמו בלימוד התורה, ופועל גם על אשתו ובניו, על קהילתו, ועל אלף ומאה בתי-כנסיות שישנם בניו-יאָרק; ורק לאחר כן, אם ישאר לו עדיין פנאי — אזי יוכל להתעסק בהענין ד"אז אהפוך גו'"⁹²...

ובנוגע לפועל — הנה מאז שעזב את הישיבה (ושכח כל מה שלמד שם...), אין לו פנאי לעיין בספר; יש לו ספרי קיצורים, עד לקיצור של הקיצור שו"ע — שהרי הוא "אורטודוקסי"... ומי שהוא למטה מזה — ה"ה פטור אפילו מלימוד קיצור שו"ע, וגם מלימוד קיצור של הקיצור שו"ע, אלא "מקלו"ט¹⁸² יגיד לו"...

הוא עסוק בהכנת "נאום" ("ספּיטש") עבור מסיבת "תנאים", "בר-מצוה" או "ברית-מילה", או בהכנת "נאום" כדי לאומרו ב"בית החיים" רח"ל;

בכל אסיפה — עליו להיות ה"נאום אורח" ("גאָסט רעדנער"), ולא רק באסיפה בענין שהוא דבר הרשות, אלא גם בענין שהוא דבר איסור... אלא ש"עושה טובה" ואינו אוכל בסעודה החגיגית ("באָנקעט"), אבל מ"מ דואג שיזמינו אותו לשם, שכן, איך יתכן שיתקיים "באָנקעט" והוא לא יישב ב"שולחן הכבוד"?!...

וכן בנוגע לענין הויכוחים: רצונו להיות "עסקן", "יועץ" ו"דברן", ולהראות שביכלתו לנצח בויכוח; וכשרואה שיהודי פלוני מתווכח עם יהודי, מתווכח הוא עם אינו-יהודי...

ומוסיף לטעון:

איך יוכל לעסוק בלימוד, ולהניח שהעולם ימשיך ללכת בחשיכה? ...! הרי עליו מוטל להביא את קדושת האלקות בכל העולם כולו, ולכן עורך

ויכוחים עם גוי, כדי להשמיע את דעתו, ולהראות לו שהוא "בעל הסברה" ו"דרשן טוב" (לא מפני ה"ישות" שלו, כמובן... אלא כדי שיקויים מ"ש" 96 "וראו כל עמי הארץ גוי"...) , ולקבל ממנו "סמיכה" על גדלותו...

בשנים שעברו, ה' רב צריך להיות ירא-שמים, ונוסף לזה ה' צ"ל למדן, כדי שיוכל לפסוק שאלות, ולאחרי כן החליטו, שיראת-שמים — מהיכא תיתי, העיקר הוא שיהי' למדן; אח"כ הוסיפו שצריך להיות "למדן" (להבדיל) בהוויות העולם (שהרי לולי זאת יקרא "בטלן"...), ובשביל זה צריך ללמוד לימודי חול, עכ"פ בדרך טפל; ועד שלאח"ז, כאשר "אכשור דרי" 183 (כמארז"ל 184 "אם ראשונים כמלאכים כו'")... נעשה הטפל עיקר — שהתחילו להרבות בלימודי החול ולמעט לימודי הקודש, שכן, אם ילמד "קיצורים" בלימודי חול — לא יקבל "תואר אקדמי", משא"כ אם ילמד "קיצורים" בלימודי קודש — עדיין יוכל לקבל "סמיכה"...

ובכל זה ניתוסף עתה ענין חדש:

פעם ה' הסדר, שקבלת ה"סמיכה" היתה איש מפי איש עד משה רבינו¹⁸⁵; לאחר שנתבטלה סמיכה זו — היו המסמיכים רבנים מיוחדים, גדולי הדור, ואח"כ היתה קבלת ה"סמיכה" מרב למדן סתם;

אך לאח"ז התחילה להיות קבלת ה"סמיכה" מהמוסד שעבורו נתן אביו ממון רב יותר; ולאח"ז, התחילה להיות קבלת ה"סמיכה" מאשתו של ה"פרעזידענט"...

— כידוע מ"ש בכתבי האריז"ל¹⁸⁶ בנוגע לדורנו, דרא דעקבתא דמשיחא (שהוא גלגול מדור יציאת מצרים), שיהיו נשמעין לנשותיהן, וממילא הולכת ה"רבנית" שלו אל אשתו של ה"פרעזידענט", והיא פועלת על ה"פרעזידענט" שימנה אותו ל"ראב"י"...

ובכל אופן, הרי זו לכל-הפחות "סמיכה" מאיש או אשה מבנ"י;

אמנם, מעתה יהי' בזה סדר חדש — שכאשר ה"גלח" (הכומר) יאמר שהוא "דברן" ו"דרשן" טוב, ויש לו ידיעה אודות "אותו האיש" (שהרי כדי לקבל מחמאה מה"גלח" — עליו להיות בקי בעניניו של "אותו

185) ראה רמב"ם ה' סנהדרין רפ"ד.

186) ראה ל"ת וסה"ל להאריז"ל שמות ג, ד. שער הגלגולים הקדמה כ.

183) יבמות לט, ב. וש"נ.

184) ע"פ שבת קיב, ב (וראה לקו"ש

חט"ו ע' 281 הערה 14. וש"נ).

האיש"), וגם אודות ענינים שאמר "מחמד המשוגע" (כפי שכותב עליו הרמב"ם¹⁸⁷) — אזי ראוי הוא להיות רב, מאחר שהוסמך ע"י ה"גלח" ... וכאשר אומרים לו שתמורת קריאה בספרי האפיקורסים, מוטב שיקרא פסוק חומש (עכ"פ עם תרגום אנגלי), או קטע ב"עין יעקב", או סעיף בקיצור שו"ע — טוען שהוא "עסוק" ("ביזי") בצרכי הרבים, וממילא פטור הוא מכל הענינים... אם רצונך להיות עסוק בצרכי ציבור — הי' עסקן ציבורי, אבל למה חפץ אתה להיות "רב" ומנהיג רוחני, כשאינך מוצא פנאי לעיין בספר יהודי, אפילו בשפה האנגלית?! ... ולאידך, כדי להראות לגויים שהוא יודע מה שאמר "אותו האיש", ויודע מה שנאמר ב"חוקה" ("קאָנסטיטושאן"), ויודע כיצד לשמור על ה"חוקה" — בשביל זה יש לו פנאי!

כיצד יכול אדם כזה להיות רב בישראל ("ראַבי"), בה בשעה שהקדיש את כל זמנו עבור לימודי חול, ופיטם עצמו בספרי מינות (כנראה מצד "דע מה שתשיב"¹⁸⁸...), ומאבד את כל ימיו על ענינים של מה בכך, ולכל היותר, על ענינים של בריאות הגוף וכיו"ב! ...

ולא עוד אלא שהוא זה שמתיימר לייצג את בני" בויכוח עם גויים! ... — עד עתה לא הבלית את יהדותו בגלוי, לא במשפחתו ("למשפחותיכם"¹⁵⁷) ולא ברחוב; אבל בנוגע לויכוח — צריך הוא להיות הראשון, וסבור שינצח, ולא עוד אלא שרצונו לזכות לסייעתא דשמיא, שסייעו לו להשיב לאפיקורוס! ...

וכאשר אומרים לו שהרמב"ם פוסק שיש בזה איסור מן התורה, "ולא תתורו אחרי לבבכם גוי" — טוען הוא, שהדברים אמורים רק במי שאינו מקורב למלכות, אבל הוא — להיותו מקורב למלכות, יש לו שייכות עם ה"נשיא" ("פרעזידענט") ועם "סגן הנשיא" ("ווייס פרעזידענט"), ועם נשיאת "ארגון הנשים", ועד שהתאספו יהודים נבחרים מעם, ובחרו בו להיות "ראַבי על גבי ראַבי", "פרעזידענט" של הארגון הרבני... כך, שהרי יהודים פוסקים שהוא "גדול בישראל" — הרי הכל מוטל על כתפיו, ומוכרח הוא להאיר את העולם באור האלקים! ...

הוא טוען שצריכים להאיר את העולם לרגל "זמן חירותנו" — בה בשעה שלאמיתו של דבר הוא עצמו אינו בן-חורין:

אצל גויים — יש אופנים שונים של חירות; אבל אצל בני" — אם חפצים ב"חירות" ("פרידאָם"), הרי הדרך היחידה לזה היא (לא ע"י

188) אבות פ"ב מי"ד.

187) באגרת תימן.

הליכה ל"קאָלעדזש", השתתפות בויכוחים, קריאת "עיתונים" וספרי קיצורים, אלא) ע"י לימוד התורה, כמארז"ל¹⁸⁹ "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה", ובהקדמת ברכת התורה — "ברכו בתורה תחלה"¹⁹⁰ — "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו".

ואילו הוא טוען שאי-אפשר לחיות ב"גטו" (שזהו היפך ההנהגה של "בן חורין"), ושההבדלה מהגויים היא "אפלי" ("דיסקרימינאציע"), ושם רצונו לחיות ב"גטו" הי' יכול לחיות באירופא, ולשם מה צריכים לחיות ב"אמריקא"!...

לז. ועל זה באה ההוראה — "משכו ידיכם מעבודה זרה) וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח וגו'":

עבודתו של יהודי היא באופן ד"משכו ידיכם מעבודה זרה" — שבורח ומסתלק מהגויים, כולל גם מהגוי שבקרבו¹⁹¹ [ולא איכפת לו שילעגו עליו ויאמרו שהוא שייך ל"גטו" ומאמין ש"אתה בחרתנו", ולא משתדל להשיג "תואר אקדמי" ("דיגרי") שהי' מסייע לו לכסות את הוצאותיו, בידעו ש"אפילו ריש גרגותא משמיא מנו ל"י"¹⁹²], ואז יכול לשחוט הפסח.

וכך מתנהג לא רק בנוגע לעצמו, אלא כהמשך הכתוב: "למשפחותיכם", גם בנוגע לבני ביתו וכל הנמנים עמו על הפסח, ובמובן הרחב — ובפרט כשמדובר אודות "רב", "מלמד", "מנהל" ו"מנהיג רוחני" — הרי זה כולל גם את כל אלו הנמצאים תחת השפעתו.

וכל זה לא נעשה בצנעא, באופן שבצאתו לרחוב לא ניכר שהוא יהודי, אלא כהמשך הכתוב: "והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות"¹⁹³ ("שלוש מתנות"¹⁹⁴, "בתלת זימני הוי חזקה"¹⁹⁵, והיינו שזוהי פעולה נצחית, לו, לבניו ולבני בניו), כך, שיהי' הדבר ניכר גם ברחוב, ואפילו ה"מלאך המשחית" ידע שכאן גר יהודי ששחט את הע"ז של המדינה!

אבל הוא — לא עולה על דעתו ליתן מדם הפסח על המשקוף ועל שתי המזוזות, כך שיהי' מוקף מכל הצדדים בהכרזה שהוא ובני ביתו שחטו את הע"ז. — וכי איך אפשר לתבוע דבר כזה?!...

(193) בא יב, כב.

(194) פרש"י עה"פ.

(195) ב"מ קו, ריש ע"ב.

(189) אבות פ"ו מ"ב.

(190) נדרים פא, א. וש"נ.

(191) ראה שבת קה, ב.

(192) ברכות נח, סע"א. וש"נ.

בגד ארוך — אינו לובש; זקן (שאפילו לדעת המתנגדים הרי זה הידור, ולדעת הצ"צ חיוב דאורייתא¹⁹⁶) — אין לו; ובנוגע לציצית — נוהג הוא באופן ד"הצנע לכת", עד שאפילו בני ביתו אינם יודעים שהוא יהודי...

את ילדיו — שולח הוא ל"קאָלעדזש" ללמוד לימודי חול, וחפץ שיצליחו בזה בתכלית השלימות; אבל בנוגע לזקן (עבור בנו) ופאה נכרית (עבור בתו) — חס ושלום, זה לא "מודרני"! — לפני כמה מאות שנים (וכן אצל אלו שמתנהגים כמו לפני כמה מאות שנים...) הי' זה "ענין", אבל בנוגע אליו — "רחמנא ליבא בעי"¹⁹⁷, ומה איכפת לו כיצד נראה חיצוניות הגוף? — עליו להיות חלק מה"חברה" ("סאָסייעטי"), וכאמור, שאי-אפשר להיות ב"גטו"!

בשעת ה"דרשה" ("סערמאָן") ביום-הכפורים — בהיותו לבוש בכיפתו הלבנה — מכריז הוא "שמע ישראל"; אבל מיד במוצאי יוה"כ פ, כשיוצא לרחוב — נזהר הוא שלא להתגרות בגויים, באמרו שזוהי גמרא מפורשת במסכת מגילה¹⁹⁸: "אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו"...

ולעומת זאת, כאשר מדובר אודות כל עניני המדינה, כל ענין של כבוד שאין בו קורטוב של יראת-שמים — נאבק הוא להיות הראשון! וכמו כן בנוגע ל"דר-שיח" ("דייאָלאָג") עם גויים — צריך הוא להיות הראשון, שהרי יש לו "תארים אקדמיים" מכל ה"קאָלעדזשעס" הגדולים... — לא של יהודים אלא של גויים דוקא, שהרי אי אפשר שיהיו "קאָלעדזשעס" יהודיים שמעורבים בהם לימודי קודש ולימודי חול, וע"ד מ"ש בחובת הלבבות¹⁹⁹ שכשם שלא ישכנו אש ומים בכלי אחד כך לא ישכנו בלב אחד אהבת ה' ועניני עוה"ז (ורק אהבת ה' ויראת ה' יכולים לשכון יחד²⁰⁰).

לח. וה"צרה" הכי גדולה בזה — שאין פוצה פה ומצפצף! ישנם שחוששים לדבר אודות ענין זה, באמרם שזהו דבר שנעשה כבר "אופנתי" ("געוואָרן אַ מאַדע"), ו"אחרי רבים להטות"²⁰¹, ומה גם

(198) ו, ב. וש"נ.
(199) שער ח פ"ג אופן כה.
(200) ספרי ואתחנן ו, ה.
(201) משפטים כג, ב.

(196) ראה בארוכה תו"מ ח"ח ע' 138 ואילך. וש"נ.
(197) סנהדרין קן, ב ובפרש"י. זהר ח"ב קסב, ב. ח"ג רפא, ב.

שנמצאים ב"אמריקא", וצריכים "לחיות עם הזמן", ו"מוטב שיהיו שוגגין כו"מ²⁰², ומודים להקב"ה שהמצב אינו גרוע יותר כו'.

וישנם גם "ממוצעים", שמתרצים את התעסקותם בזה, באמרם, שכיון שבפועל מתקיימים הויכוחים, ועלול לצאת מהם קלקול, הרי מוטב שילך אל הויכוח (לא "עם-הארץ", אלא) "בן-תורה", ששמו מופיע בספרון שעל "דף-השער" שלו מתנוסס שם של ארגון "אורטודוקסי"...

[וזאת — למרות שכתוצאה מזה ימשכו אחריו תלמידיו, שלא הגיעו לקרסוליו (אף שגם "קרסוליו" הם יו"ד טפחים למטה מתחת לארץ...), וגם הם ילכו לשם (מבלי לשאול אותו וללא ידיעתו), שהרי ה"ראב"י שלהם הלך לשם, "ונמצא שם שמים כו"מ²⁰³ — היפך קידוש השם!].

אבל האמת היא — שאילו היו יוצאים בפומבי נגד ענין זה, היו מצליחים בעזה"י.

לט. ויש להוסיף, שהענין האמור לעיל מודגש גם בנוגע ליצי"מ (שדוגמתה תהי' גם הגאולה העתידה, כמ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"⁴⁸):

ידוע שפרעה וחרטומי מצרים היו חכמים גדולים ביותר²⁰⁴. וכיון שמשא רבינו ענינו חכמה²⁰⁵, הי' יכול לנהל עמהם ויכוח (ובפרט שמשא רבינו עצמו נתגדל בבית פרעה, וידע דרכי המצריים ואיך להתנהג עמהם כו'), ולהוכיח להם שאלהי מצרים אין בהם ממש, ורק אלקי ישראל הוא האלקים, ואז בוודאי היו מציייתים לו מרצונם הטוב.

ומה גם שאז לא הי' הדבר נמשך י"ב חדשים (כפי שנמשכו עשר המכות), אלא במשך שעות אחדות הי' יכול לקבץ יחד את כל חרטומי מצרים, והי' מנצחם בויכוח, והיו מתגיירים והולכים יחד עם בני"י לקבל את התורה!

זאת ועוד:

בשביעי של פסח, בעת קריעת ים-סוף, כשרצו לומר שירה, אמר הקב"ה "מעשה ידי טובעין ביים ואתם אומרים שירה"²⁰⁶; והרי הי' אפשר לחסוך זאת, אילו רק הי' משה רבנו מתווכח עם המצריים!

מלכים-א ה, יו"ד.

205 ראה לקו"ת עקב יז, א. ובכ"מ.

206 מגילה יו"ד, סע"ב.

202 ביצה ל, א. וש"נ.

203 אבות פ"א מי"א.

204 ראה מדרש הנעלם בוח"א קכה,

סע"א. הובא בלקו"ת ס"פ צו. וראה גם

ועד"ז בנוגע למכת בכורות, וכן כל שאר המכות שלפנ"ז — ש"לא עבד קוב"ה ניסא למגנא"²⁰⁷ — אילו הי' משה מתווכח עם המצריים, לא הי' צורך בכל הנסים דעשר המכות!

ואעפ"כ, לא נרמז בשום מקום, לא בתושב"כ ולא בתושבע"פ, שמשה הכניס את עצמו בוויכוחים עם המצריים!

כאשר מציעים להכנס עם המצריים בוויכוחים כו' — אומרת התורה: לא! אלא ההנהגה עמהם צ"ל דוקא באופן ד"והרביתי את אותותי גו"²⁰⁸.

ומהטעמים לדבר — כי, אף שמצד הענין דיצי"מ הי' נקל יותר שמשה יפעל זאת ע"י ויכוחים כו', מ"מ, בנוגע למשה עצמו, הרי עצם הויכוח הוא בבחי' "המתאבק עם מנוול כו'", כנ"ל.

ומכאן ראי' נוספת לשלילת ענין הויכוחים בימינו אלו. — והלואי שיפסיקו זאת מצד התעוררות "דעת הקהל" של בני" עצמם, בחסד וברחמים, ולא יצטרכו להגיע למעמד ומצב — שהי' ביצי"מ — ש"ביד חזקה יגרשם" ("על כרחם של ישראל")²⁰⁹, שכן, אף שהלה טוען שהוא "קרוב למלכות", הרי אין זה באופן שהגויים רודפים אחריו... ואדרבה: סוכ"ס ישליכוהו מחוץ לדלת בבזיונות לא עלינו (ניט פֶּאָר קיינעם געדאַכט").

מ. אלא מאי, השאלה היא מי יעמיד את אומות העולם על דרך האמת?!

ובכן: ענין זה יכול להיעשות ע"י אלו השקועים בלימוד התורה והמסוגלים ומוכשרים לזה, כשירגישו שעליהם לעסוק בענין זה.

ובעיקר — יתקיים הדבר בעת קץ הימין, שזוהו הזמן לקיום היעוד "אז אהפוך גו" (כמבואר גם בתניא²¹⁰); ובינתיים — אין שום מצוה לעסוק בגירות,

[ואדרבה: גם מי שבא להתגייר מדעת עצמו בזמן הזה²¹¹ — הנה לפני שמקבלים אותו "ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות כו", מתווכחים עמו ו"אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר כו"²¹²].

(207) ראה דרשות הר"ן דרוש ח (נעתק בלקו"ש ח"ג ע' 966 הערה 3). וראה שבת נג, ב. ועוד.
 (208) וארא ז, ג.
 (209) ס"פ שמות (ובפרש"י).
 (210) ספ"ר.
 (211) משא"כ לימות המשיח — אין מקבלים גרים כלל (יבמות כד, ב).
 (212) שם מז, א.

וכאמור לעיל — שההנהגה צריכה להיות באופן ד"משכו וקחו לכם גו", שזוהי ההנהגה שהביאה לחירות האמיתי — החירות ד"תעבדון את האלקים גו"⁸³, ועד"ז בימינו אלה — שהנהגה זו היא שתביא את הגאולה, שתהי' בחסד וברחמים, עי"ז שנלך — מתוך הרחבה ברוחניות ובגשמיות — בדרך הוי', ונלמד תורת הוי', ונפיץ יהדות בלי פשרות בקרב בני, והנהגה זו תביא את הגאולה, שאז יקויים היעוד ד"אז אהפוך גו" — אבל לא על-ידינו, אלא ע"י משיח צדקנו, בקרוב בימינו ממש.

* * *

מא. דובר לעיל (ס"ח) אודות דברי הצ"צ באחרון של פסח תרכ"ה (אחש"פ האחרון לפני הסתלקותו), שהיו"ט דאחש"פ הוא על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו מן הגלות האחרון ע"י משיח צדקנו. ובהקדמה:

אע"פ שדברי הצ"צ הנ"ל נאמרו לילדים, מ"מ, בודאי מיוסדים הדברים ומתאימים ע"פ התורה, שכן, דבר שאומר "איש אמת" (אפילו רק לילדים וכיו"ב), הרי זה דבר אמת, והיינו, שמתאים ע"פ תורת אמת, ועאכו"כ כשהדברים נאמרו ע"י "שר התורה", ועאכו"כ נשיא בישראל, ונמסרו הדברים ע"י נשיאי ישראל שלאחריו — הרי בודאי שהדברים מתאימים ע"פ תורת אמת.

ובנדו"ד: אף שהטעם הפשוט להיו"ט דאחרון של פסח הוא להיותו יו"ט שני דשביעי של פסח — יש בו גם הענין שהיו"ט הוא מצד הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו.

וככל הענינים שבפנימיות התורה²¹³ — מרומז הדבר גם בנגלה דתורה:

באחרון של פסח מפטירין "עוד היום בנוב לעמוד גו"²¹⁴, וטעם הדבר, "לפי שבלייל פסח היתה מפלתו של סנחריב"²¹⁵.

ולכאורה אינו מובן: הרי מפלת סנחריב היתה בליל ראשון של פסח, שנאמר²¹⁶ "השיר יהי' לכם כליל התקדש חג", ומה שייכותה לאחרון של פסח?

(213) ראה גם תו"מ חמ"ב ס"ע 107. (215) שו"ע אדה"ז או"ח סת"צ סי"ג. וש"נ. (216) ישע"י ל, כט.

(214) ישע"י יו"ד, לב.

והביאור בזה²¹⁷:

מפלת סנחריב היתה ע"י חזק'י. וכיון שעל חזק'י אמרו רז"ל²¹⁸ "ביקש הקב"ה לעשות חזק'י משיח", לכן מפטירין אודות נצחונו של חזק'י באחרון של פסח, לרמז על השייכות של היו"ט דאחש"פ עם הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו.

מב. ובהקדמה לכך שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה, אמר הצ"צ, שאחרון של פסח הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח, וביאר, שהלילה הראשון של פסח הוא היו"ט שלנו על הגאולה שגאלנו הקב"ה ממצרים,

— אף שלכאורה אינו מובן מהו הצורך בהקדמה זו, שהרי השאלה היתה בנוגע להיו"ט דאחרון של פסח, וא"כ, הי' לו לומר מיד שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה —

כי, בזה מרומז התיווך בין דברי הצ"צ שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, ובין הטעם הפשוט שאחרון של פסח הוא א' מימי חג הפסח, יו"ט שני דשביעי של פסח:

כיון שאחרון של פסח הוא (לא רק האחרון בזמן, אלא גם) הסיום והשלמות של כל ימי הפסח (כנ"ל ס"ג) — הרי הוא כולל גם את הגאולה האחרונה, שהיא הסיום והשלמות של הגאולה ממצרים.

והענין בזה:

כתיב⁴⁸ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". וידועה קושיית הזהרה²¹⁹: מדוע נאמר "כימי צאתך גו'", "ימי" דייקא, לשון רבים, הרי יצי"מ היתה ביום אחד (בט"ו ניסן שנת ב'תמ"ח), וא"כ, הול"ל "כיום צאתך גו'?"

ומבאר בזה כ"ק מו"ח אדמו"ר²²⁰, שהחל מזמן יצי"מ עד לגאולה העתידה לבוא בב"א, ממשיכים תמיד לצאת ממצרים, וכל זמן שעדיין לא באה הגאולה העתידה, נמצאים עדיין במצרים, ולכן נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים", "ימי" לשון רבים.

כשם שבנוגע ליצי"מ כפשוטה נאמר⁸³ "בהוציאך את העם ממצרים

בהשמטות ס"ו כה (רסא, ב), הובא באוה"ת נ"ך עה"פ סק"ז (ע' תפז).
(220) רד"ה כימי צאתך דאחש"פ תש"ח (סה"מ תש"ח ע' 159). וראה גם שם רפי"ב (ע' 164).

(217) ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"א בתחלתה (תו"מ ח"ל ע' 244 ואילך). תשכ"ב סכ"ג (תו"מ חל"ג ע' 349). וש"נ.
(218) סנהדרין צד, א.
(219) ח"ג קעו, רע"א. וראה גם זח"א

תעבדון את האלקים על ההר הזה", היינו, שנקודת השיא של יצי"מ היא מתן-תורה, וכדאיתא בזהר חדש²²¹ "בכל יום (מיצי"מ עד מ"ת) אפיק לן מן גלותא", כיון שעד מ"ת היו עדיין ב"מצרים" — כך גם בכללות יותר, שתכלית השלימות דיצי"מ תהי' לעתיד לבוא, שאז יהי' תכלית השלימות דמ"ת, בהתגלות תורתו של משיח, כמ"ש²²² "ישקני מנשיקות פיהו", שהו"ע טעמי תורה שיתגלו לעתיד לבוא.

מג. והביאור בזה:

החל מיצי"מ, כאשר "היום הזה נהיית לעם"²²³, התחילה עבודתם של ישראל (לא רק בנוגע לעצמם, אלא גם) לפעול בעולם — להאיר את העולם שגם הוא יהי' כלי לאלקות. וכיון שגמר הענין יהי' רק בגאולה העתידה, ש"אז אהפוך אל עמים גו' לעבדו שכם אחד"²²⁴, ועד ש"ראו כל בשר גו"²²⁴, הנה עד אז לא הסתיימה היציאה ממצרים; כל זמן שעדיין לא נתבררו כל הניצוצות שנמצאים בכל חלקי העולם — הנה מצד זה שהניצוצות נמצאים בגלות, תקועים ("שטעקן") גם בני בגלות.

ואף שלכאורה איזה ערך יש לעולם (עם ניצוצות הקדושה שבו) לגבי בני"י — הרי כיון שבני"י הם הכוונה הפנימית של העולם, כמארז²²⁵ "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית", והשליחות של בני"י היא לזכך את העולם, לכן, קשורים בני"י עם ניצוצות הקדושה שבעולם, וכל זמן שניצוצות הקדושה הם בגלות, חסר עדיין בגאולה של בני"י.

וככל הענינים משתקף גם ענין זה בהלכה בפועל²¹³ — כפי שמצינו בנוגע לטבילה במקוה, שכל זמן שישנו חלק השייך לגוף, אפילו שערות שהם טפל לבשרו²²⁶, שנשאר מחוץ למים, ולא נטהר, אזי לא נטהר האדם כולו, אפילו ראשו²²⁷. ועד כדי כך קשורה טהרת הראש וטהרת השערות, שלא זו בלבד שתלויים זב"ז (שהראש אינו יכול להטהר ללא השערות), אלא עוד זאת, שטהרתם מוכרחת להיות בבת אחת, שהרי אי אפשר לחלק את הטבילה לחלקים, תחילה חלק זה ואח"כ חלק אחר, תחילה העיקר ואח"כ הטפל, או להיפך, אלא טבילת כל אברי הגוף יחד עם השער הטפל מוכרחת להיות בבת אחת.

(225) פרש"י ורמב"ן ר"פ בראשית. ובכ"מ.

(226) עירובין ד, ב. וש"נ.

(227) ראה רמב"ם הלי' מקוואות פ"א ה"ז.

(221) ר"פ יתרו.

(222) שה"ש א, ב ובפרש"י.

(223) תבוא כז, ט.

(224) ישעי' מ, ה.

וכמו"כ בנוגע לגאולת עם ישראל — שאינה יכולה להיות בשלימותה אלא רק כאשר עם ישראל ישלים את שליחותו ויברר גם את ניצוצות הקדושה שבעולם (אף שהם טפלים ובאין ערוך לבנ"י עצמם), וענין זה יושלם בגאולה העתידה, ש"אז אהפוך אל עמים וגו'".

— ומובן, שאין הכוונה שצריכים לרדוף אחרי אומות העולם כדי לקרב אותם. פעולה זו תהי' ע"י הקב"ה, ובלשון הכתוב: "אז אהפוך (אני אהפוך) אל עמים גו'"; מה שדורשים מבנ"י הוא — שהנהגתם תהי' באופן שתאיר את כל הסביבה, ובדרך ממילא יקויים היעוד "והלכו גוים לאורך" ²²⁸. —

אמנם, ביציאת מצרים לא נזדכך העולם עדיין;

בנ"י יצאו אמנם ממצרים, ולא עוד אלא שכל בנ"י יצאו ממצרים [שבזה דומה יצי"מ לגאולה העתידה, שהרי לעת"ל יצאו כל בנ"י מהגלות, וכך גם ביצי"מ יצאו כל בנ"י מהגלות, ועד שאפילו יהודי אחד לא נשאר בגלות מצרים, ולא כמו בשאר הגלויות, מדי ויון כו', שגם לאחר הגאולה נשארו יהודים בגלות ²²⁹], אבל, העולם עדיין לא הכיר בכך.

ולא זו בלבד שמיד לאחר שיצאו בנ"י ממצרים כתיב ²³⁰ "וירדפו מצרים אחריהם", אלא אפילו לאחר קריעת ים סוף, שכבר נתבטל המגנד באופן ש"לא נשאר בהם עד אחד" ²³¹, הרי ישנו הדיוק "עד אחד, אבל אחד נשאר, והוא פרעה" ²³², שנעשה אח"כ מלך בנינוה ²³³, וגם לאחר ששב בתשובה ע"י ההתעוררות של יונה הנביא ²³⁴ — נשאר "פרעה".

וכיון שביצי"מ לא נשלם עדיין בירור הניצוצות שבעולם, הרי עדיין לא נשלמה היציאה ממצרים; ואילו גמר שלימות היציאה ממצרים תהי' בגאולה העתידה, שאז יתבררו כל הניצוצות שבעולם.

מד. וע"פ האמור לעיל (סמ"ב) שענינו של היו"ט דאחרון של פסח על הגאולה האחרונה קשור עם היותו יום האחרון של חג הפסח, דכשם שבענין הזמן הוא יום האחרון של ימי הפסח, כך גם בענין הגאולה, שהגאולה העתידה הקשורה עם אחרון של פסח היא גמר ושלימות יצי"מ הקשורה עם הלילה הראשון של פסח — הנה כיון שכל

(228) ישע"י ס, ג.

(229) ראה לקו"ש חי"א בתחלתו. וראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ג סכ"ג (תו"מ חל"ו ע' 322). שם חמ"ב ע' 197 הערה 94. וש"נ.

(230) בשלח יד, ט.

(231) שם, כח.

(232) דעת זקנים מבעה"ת עה"פ.

(233) ראה יל"ש יונה רמז תקנ.

(234) ראה יונה ג, ו ואילך.

עניני התורה הם בתכלית הדיוק, הרי מוכן מזה ענין נוסף — שכשם שבימי הפסח הנה בין הימים הראשונים לימים האחרונים יש חולו של מועד, כך גם העבודה שבין הגאולה הראשונה (יצי"מ) לגאולה האחרונה (הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו) היא בבחי' חולו של מועד:

ענין "חולו של מועד" הוא — כשמו — "חול", שעוסקים גם בעובדין דחול (לא כמו יו"ט שאסור בעשיית מלאכה, מלבד מלאכת אוכל נפש²³⁵), ועד שבדבר האבד מותר לעשות גם מלאכה גמורה²³⁶; אבל אעפ"כ, הרי זה "חולו של מועד", שלכן (נוסף לכך שאם אין זה דבר האבד אסור לעשות מלאכה, הרי) גם כאשר עושים מלאכה בחוה"מ לצורך דבר האבד, יש לעשות זאת (לא כמו בימי החול, אלא) בשינוי²³⁶. וגם בחולו של מועד ניכרת ההבדלה שבין ישראל לעמים.

וכן הוא גם בנוגע לעבודה שבמשך הזמן שבין יצי"מ לגאולה העתידה:

מאז יצי"מ, ובפרט בזמן הגלות, עוסקים בני"י בעניני העולם, עובדין דחול, ועד לענינים שנמצאים תחת ממשלת ע' השרים; אבל אעפ"כ, הרי זה "חולו של מועד", היינו, שגם בשעה שעוסקים בעובדין דחול מובדלים בני"י מאוה"ע, כך, שאצלם הרי זה ענין של "מועד" — דבר שמתבטא בב' ענינים: (א) בני"י מצד עצמם אינם רוצים לעסוק בעניני העולם, ועושים זאת רק בגלל הציווי לצורך דבר האבד — לברר את ניצוצות הקדושה שנאבדו בדברים הגשמיים, ובמילא (ב) הנה גם בעשיית המלאכה ניכר אצלם ענין הקדושה והיו"ט, היינו, שעבודתם היא באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹⁴³, ויתירה מזה: "בכל דרכיך דעהו"¹⁴⁴.

ועבודה זו ד"חולו של מועד" באה בין יצי"מ לגאולה העתידה: לכל לראש ישנו הענין דיצי"מ — גילוי מלמעלה, אתערותא דלעילא שקודמת לאתערותא דלתתא, וגילוי זה הוא נתינת־כח שתוכל להיות העבודה דבירור הניצוצות (וכנ"ל (סמ"ג) שביצי"מ התחילה השליחות של בני"י להאיר את העולם, ושליחות זו היא נתינת־כח מלמעלה).

והאתערותא דלתתא והעבודה דחולו של מועד מביאה את הגאולה העתידה — אתערותא דלעילא שלאחרי האתערותא דלתתא — ש"אז אהפוך אל עמים גו", ועד שהעולם כולו יהי' דירה לו ית'.

236) ראה רמב"ם הל' יו"ט פ"ז ואילך.

235) בא יב, טז.

טושו"ע או"ח סתק"ל ואילך.

מה. כאמור לעיל (סי"ג) הנה מהשוואת הגאולה הראשונה עם הגאולה האחרונה בפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" למדים חז"ל הן בנוגע ליצי"מ והן בנוגע לגאולה העתידה: יש כמה ענינים שמצינו בגאולה העתידה, שמזה למדים שכך הי' גם ביצי"מ, ויש כמה ענינים שמצינו ביצי"מ, שמזה למדים שכך יהי' גם בגאולה העתידה. ומזה מובן גם בנוגע לדברי הצ"צ בהקדמה לכך שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה האחרונה, שאחש"פ הוא סיום הענין שהתחיל בלילה הראשון של פסח — שזהו ביאור לא רק בהענין דיצי"מ (שגמר ושלמות יצי"מ יהי' בגאולה העתידה) אלא גם ביאור בענין הגאולה העתידה, שתהי' בדומה לגאולה הראשונה, כי, מאחר שזהו הסיום של יצי"מ, הרי הסיום צריך להיות בדוגמת ההתחלה. ובפרט ע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר²³⁷, שפתיחת הצינור על (כללות הגאולה, עד ל)הגאולה העתידה היתה ביצי"מ, הרי בודאי שתהי' בדומה ליצי"מ.

ובנוגע אלינו:

כיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתינו עכשיו⁶⁴, הנה כשם שהגאולה העתידה דומה ליצי"מ, כך גם העבודה עכשיו, שתביא את הגאולה העתידה, דומה לעבודה שהיתה ביצי"מ. וכמוכח גם מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר²²⁰ שכל הימים מזמן הגאולה הראשונה עד לגאולה העתידה הם "ימי צאתך מארץ מצרים", ונמצא, שהעבודה של כל הימים האלה היא בדוגמת העבודה שהיתה ביצי"מ.

מו. והנה, נתבאר לעיל שהעבודה עתה היא לעשות מ"חול" "מועד", היינו, לעשות מנפשו הבהמית גופו וחלקו בעולם — כלי לאלקות, ועד לקיום היעוד "וראו כל בשר גוי" בגאולה העתידה. ועל זה שואל יהודי²³⁸: כיצד תובעים ממנו לשנות את העולם — הרי "אתם המעט מכל העמים"¹¹⁰, והתורה עצמה פוסקת "אחרי רבים להטות"²⁰¹, וא"כ, איך בכחו לשנות את כל העולם?

וטענה זו היא לא רק בנוגע לחלקו בעולם שמחוצה לו, אלא גם בנוגע ל"גוי אשר בקרבך"¹⁹¹, גופו ונפשו הבהמית, שגם ביחס אליהם הרי הוא במעמד ומצב ד"המעט מכל העמים", כי, נפשו הבהמית ש"אקדמא טעניתא"²³⁹ היא ה"רוב", ואילו נפשו האלקית היא מיעוט

238) ראה גם לעיל ס"ע 46 ואילך. וש"נ.
239) ראה זח"א קצט, א.ב.

237) ד"ה כימי צאתך דאחש"פ תש"ח
רפי"ב (סה"מ תש"ח ע' 164).

בלבד. וא"כ, איך בכחו לא רק לעבוד עבודתו בעצמו מבלי להתפעל מהגוי שמסביבו ובקרבו, אלא גם לזכרו ולשנותו?

והמענה לזה — "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"²⁴⁰ :

ביציאת מצרים — הנה עוד קודם הגאולה, כאשר בנ"י היו עדיין בגלות אצל המצריים, ולא רק ביום האחרון של הגלות, אלא כמה ימים לפני"ז — לקחו את ה"עבודה זרה" של מצרים וקשרו אותו בכרעי מיטותיהם²⁴¹, ואח"כ שחטו אותו לקרבן פסח, ונתנו מדמו על המשקוף ועל שתי המזוזות, ועשו כל זאת (לא בהחבא, אלא) באופן גלוי לעין כל. ומס"נ זו פעלה שלא זו בלבד שבטלה ההתנגדות של פרעה, אלא אדרבה — פרעה בעצמו ביקש אותם "לכו עבדו את ה'"²⁴², שילכו להר סיני לעבוד את ה', וגם נתן בידם זבחים ועולות²⁴³, היינו, שנתן בידם ניצוצות הקדושה שהיו במצרים, שזהו גם תוכן הענין שהמצריים נתנו להם כלי כסף וכלי זהב עד ש"וינצלו את מצרים"²⁴⁴, היינו, שרוקנו את מצרים והוציאו משם את כל ניצוצות הקדושה²⁴⁵.

וכמו"כ גם בנוגע לגאולה העתידה — "אראנו נפלאות":

אין מה להתיירא מהעולם שמסביב, וגם לא מה"גוי אשר בקרבך"; צריך לשחוט את כל עניני ה"עבודה זרה", ולעשות זאת (לא בחדרי חדרים, אלא) באופן גלוי לעיני כל העמים.

ואז, הנה למרות ש"אתם המעט מכל העמים", יש לבנ"י בירושה את הכח של אברהם אבינו, שאע"פ ש"אחד הי' אברהם"²⁴⁶, אחד ויחיד, שהי' מעבר אחד, והעולם כולו הי' מעבר השני²⁴⁷, בניגוד אליו, הרי עי"ז שלא התפעל ולא עשה חשבונות של "רב" ו"מעט", אלא הלך בתוקף של מס"ג, הנה סוכ"ס — "וירש את הארץ"²⁴⁶.

וכח זה הוריש אברהם לכל אחד מישראל — (א) שיהי' לו תוקף שלא להתפעל מהעולם, (ב) ועי"ז יכבוש את העולם לעשותו דירה לו ית', כפי שיהי' בגאולה העתידה.

מז. ועדיין מוסיף יהודי לטעון:

בשלמא בנוגע לעולם — אין לו מה להתפעל בו; אבל לכל-הפחות

(244) שם, לו.

(245) ראה גם תו"מ חל"ג ע' 318. וש"נ.

(246) יחזקאל לג, כד.

(247) ב"ר ספמ"ב.

(240) ראה גם שיחת אחש"פ תשי"ב סי"ד

ואילך (תו"מ ח"ה ע' 147 ואילך). וש"נ.

(241) יל"ש בא רמז קצא. ועוד.

(242) בא יו"ד, ח.

(243) ראה שם יב, לב ובפרש"י.

בנוגע לבנ"י — הלואי היו כולם מסכימים עמו, ואם לא כולם — אזי עכ"פ מחצה, או עכ"פ אחוז גדול. אבל כאשר הוא יחידי בכל העיר והסביבה כולה (לא רק בין אוה"ע אלא) גם בין בנ"י — מניין יקח כח ותוקף?

והמענה לזה — כפי שלמדים מ"מי צאתך מארץ מצרים":
על הפסוק²⁴⁸ "חמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים", איתא במכילתא: "אחד מחמשה. ויש אומרים אחד מחמישים. ויש אומרים אחד מחמש מאות".

ולכאורה אינו מובן: לשם מה מספרת זאת המכילתא — האם כוונת התורה לדבר בגנותן של ישראל ח"ו, שרק אחוז קטן מבנ"י יצאו ממצרים, ושאר בנ"י לא רצו לצאת ממצרים?

וביותר אינו מובן: מה מקום למחלוקת תנאים בענין זה — גם אם יש לימוד מהפסוק, מהו הצורך להגדיל את גנותן של ישראל ולומר שיצאו ממצרים לא "אחד מחמשה" אלא "אחד מחמישים", או "אחד מחמש מאות"??

אך הענין הוא — שיש בזה לימוד והוראה בעבודתינו:
ביצי"מ היו סביב כל יהודי עוד 499 יהודים, אשר, למרות היותם בני אברהם יצחק ויעקב, לא רצו לצאת ממצרים.

גם לאחרי שמשה רבינו בישר לבנ"י — בשם הקב"ה — "פקד פקדתי"²⁴⁹, שכבר הגיע הזמן לצאת מהגלות ולקבל את התורה, ולאחרי שכבר ראו בעיני בשר את השבירה של מצרים ע"י עשר המכות וכו' — עדיין טענו שרצונם להיות "ככל הגוים"²⁵⁰; לשם מה הלכת לקבלת התורה ולקבל על עצמם עול מצוות — מוטב להשאר בגלות ולזכות בכל "טוב ארץ מצרים"²⁵¹.

ולמרות היותו אחד מחמש מאות — לא התפעל מהם, אלא הלך בתוקף ובזריזות (כהפירוש השני ב"חמושים", "מזורזין"²⁵²), ללא חשבונות, למדבר זר ומנוכר, ובאופן ש"גם צדה לא עשו להם"²⁵³.

וע"י התוקף שלו פעל על שאר בנ"י שגם הם הלכו עמו, כך, שמכל ה-499 נשארו רק 49 שלא רצו לצאת ממצרים, ואח"כ פעל יתירה מזה,

(252) מכילתא בשלח שם הובא בתו"ש
עדה"פ (אות רנט). יל"ש עה"פ (רמז רכז).
(253) בא יב, לט.

(248) בשלח יג, יח.
(249) שמות ג, טז.
(250) ראה יחזקאל כ, לב.
(251) ויגש מה, יח.

שמכל ה-49 נשאר רק ארבעה (כך, שכל הפירושים שבמכילתא הם אמת, "אלו ואלו דברי אלקים חיים"²⁵⁴), ועד שסוכ"ס פעל גם על הארבעה האחרונים, ובפועל יצאו כל בני מארץ מצרים.

וכן הוא גם בנוגע לגאולה העתידה:

כאשר יהודי טוען: הנני מוכן לצאת מהגלות, אבל תחילה יהיו כל בני, או לכל-הפחות חלק מבני, מוכנים לכך, ואז יצטרף גם הוא אליהם — אומרים לו: עליך להיות לא האחרון אלא הראשון!

הנך אמנם אחד ויחידי בין כל בני שמסביבך, ואצל בני גופא — בין יהודים שומרי תומ"צ, אלא שאינם רוצים לצאת מהגלות: כל אחד מהם קבע לעצמו סדר מסודר, פלוני במסחר, פלוני ברבנות, ופלוני עסוק בעריכת "חיבור" בגלל רצונו להיות גדול בישראל, ומה הצורך שלהם בביאת משיח שיבטל את התכניות שלהם... אבל אעפ"כ, עליך להיות "עז פנים", ולמצוא את התוקף לצאת מהגלות, וע"י התוקף שלך — תפעל גם על אלו שמסביבך.

מח. והוראה זו נלמדת גם מההפטרה דאחרון של פסח, שבה מסופר אודות מפלת סנחריב ונצחונו של חזקי' — מאורע שאירע בלילה הראשון של פסח, הזמן דיצי"מ, ומפטירים בו באחרון של פסח, היו"ט על הגאולה העתידה:

לא זו בלבד שחזקי' לא התפעל מאומות העולם — סנחריב מלך אשור, בהיותו בתקפו, ועד שאמר בוודאות "עוד היום בנוב לעמוד גוי"²¹⁴, אלא עוד זאת, שלא התפעל גם מבני:

חזקי' הי' יחידי — בניגוד לשבנא וסייעתו, שהיו הרוב, וטענו שצריך להשלים עם סנחריב, כך, שלכאורה יש טענה ע"פ תורה — ש"אחרי רבים להטות". ובפרט ששבנא הי' ראש הסנהדרין, וגם סייעתו היו חברי הסנהדרין²⁵⁵ — כולם רבנים!

ואעפ"כ טען חזקי': כל החשבונות אינם נוגעים אלי! כיון שישע"י הנביא — שהוא כמו משה — מסר ציווי הקב"ה שאין להשלים ולהתאחד עם סנחריב, אין לי מה להתחשב עם חשבונות של "אחרי רבים להטות". וכמו יוצאי מצרים, שבשמעם דבר ה' ע"י משה רבינו: "פקד פקדתי" — לא התחשבו בחשבונות ויצאו ממצרים.

(254) עירובין יג, ב. וש"נ.

(255) ראה ישע"י ח, יא"יב ובפרש"י (מסנהדרין כו, א).

והוראה נוספת בהסיפור אודות חזקי':

חזקי' טען שאין לו כח לערוך מלחמה, ואין לו כח אפילו להתפלל להקב"ה, אלא — "אני ישן על מטתי", מתוך בטחון גמור שהקב"ה לא יעזבנו, ואכן כך הי' בפועל, כמסופר במדרשי חז"ל²⁵⁶.

וזוהי ההוראה — שגם כאשר יהודי חושב שאין לו כחות גדולים, הנה אם רק יהי' לו בטחון גמור בהקב"ה, יש לו הכח שלא להתפעל מהסביבה, וכאמור, שע"י התוקף כו', הנה סוכ"ס לוקחים גם את כל בני"ש שבסביבה אל הגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש.

* * *

מט. כאמור לעיל (ס"ח-ט), הנה בנוגע לביאור שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד זה שבנ"י נזהרו מאיסור חמץ במשך שבעה ימים, אמר הצ"צ, שזהו תירוץ שכלי טוב. וכיון שהצ"צ הסכים על ביאור זה, ואעפ"כ הוסיף לבאר שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה, הרי מובן, שב' הטעמים שייכים זל"ז (שהרי בודאי לא יסתור את עצמו), ואעפ"כ, הנה הביאור הראשון לבדו אינו מספיק, וזקוקים לביאור השני דוקא.

ועוד ענין רואים בפרטי הדברים בסיפור הנ"ל (שהם בתכלית הדיוק לכל פרטיהם, ככל עניני התורה, שבזה נכללים גם הסיפורים שסיפרו לנו רבותינו נשיאינו, שנעשו חלק מהתורה³³), שב' הטעמים באים בתור מענה על השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יו"ט:

לכאורה הי' הסיפור יכול להתחיל בכך שאמרו לפני הצ"צ שהיו"ט של אחרון של פסח הוא בגלל הזהירות מאיסור חמץ, והצ"צ אמר שזהו תירוץ שכלי טוב, ואח"כ הוסיף לבאר טעם נוסף, שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה; ומהו הצורך לספר שתחילה נשאלה שאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום טוב?

ונוסף לכך שמקדימים לספר תחילה שנשאלה השאלה בשולחנו של אדמו"ר מהר"ש, חוזרים ומדגישים זאת בהמשך הסיפור שאדמו"ר מהר"ש סיפר להצ"צ אודות השאלה שנשאלה בשולחנו, והתשובה שניתנה לשאלה זו.

ועכצ"ל, שגם פרט זה נוגע להבנת הענין — שסדר הדברים הוא

256) איכ"ר פ"ד, טו.

שתחילה נשאלת השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יום טוב, ועל שאלה זו באה תחילה התשובה שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ, ואח"כ — שזהו מצד הגאולה העתידה.

ג. ביאור תוכן השאלה מדוע היום האחרון של פסח הוא יו"ט: אע"פ שבפשוט הנה אחרון של פסח אינו אלא יו"ט שני דשביעי של פסח, מ"מ, מזה שנקרא בשם "אחרון של פסח" מוכח שיש בו גם ענין בפני עצמו בהוספה על כל ימי הפסח שלפניו. ולכאורה: מה ניתוסף באחרון של פסח לגבי כל ימי הפסח שלפניו?

ומה שנתבאר לעיל (סמ"א) שבאחרון של פסח מרומזת הגאולה העתידה — אין זה תירוץ המתקבל בשכל, כי, ע"פ שכל, יכולים לחגוג יום-טוב על ענין שישנו כבר בפועל (כמו כל הימים טובים שנקבעו על ענין של נס שכבר אירע בעבר), וכיון שהגאולה העתידה לא באה עדיין בפועל ובגילוי, נשאלת השאלה: מהו היום-טוב, כאשר לעת-עתה נמצאים בגלות?!

ועל שאלה זו יש שני תירוצים: תירוץ ע"פ שכל, ותירוץ שאומר הצ"צ בתור נשיא, כדלקמן.

נא. התירוץ ע"פ שכל:

אע"פ שנמצאים עדיין בזמן הגלות, הנה מצד זה גופא יש מעלה — שהרי דוקא בזמן הגלות ישנה העבודה דפסח בהזהירות מחמץ, שקאי על היצה"ר²⁵⁷, משא"כ לאחר ביאת המשיח לא תהי' שייכת עבודה זו, שהרי "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁹⁴, ואז יהיו "שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"²⁵⁸, כיון שלא תהי' עבודה ויגיעה, ובמילא לא יהי' גם השכר והתענוג שישנו מצד העבודה והיגיעה.

ועדיין נשאלת השאלה: אם היו"ט הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות — הרי אין זה ענין שקשור עם אחרון של פסח דוקא, אלא יכול להיות גם לפני כן?

אך הענין הוא — שהיו"ט דאחרון של פסח הוא שבנ"י נזהרים מחמץ במשך שבעת ימי הפסח:

שבעה ימים, כל ימי השבוע — כוללים את כל סוגי הימים שישנם

(257) ראה ברכות יז, א ובפרש"י. ר"ה ג, יג, ג. ובכ"מ.

סע"ב ובפרש"י. זח"ב קפב, רע"א. לקו"ת צו קהלת יב, א. וראה שבת קנא, ב. (258)

במשך השבוע, שחלוקים זמ"ז כו'. וכאשר יהודי רואה שעלה בידו להזהר מחמץ במשך שבועה ימים, בכל מעמד ומצב, אזי יכול לחגוג יום טוב. כל זמן שלא עברו כל שבעת הימים, אינו יכול לידע בוודאות שאכן יעמוד בנסיון, שהרי יתכן שבכוא מעמד ומצב שונה, אזי יכשל כו'.

ואי אפשר להביא רא' מיום אחד לחבירו, כיון שאין הימים דומים זל"ז.

ולדוגמא: יום השבת — שבו חל יום א' דפסח בקביעות שנה זו — יש בו מעלה מיוחדת, ולכן אין הוכחה מאופן ההנהגה בשבת שכך תהי' ההנהגה גם בימות החול. ומה גם שכיון ש"שבת מקדשא וקיימא"²⁵⁹ (מלמעלה), הרי יתכן שהזהירות שלו ביום השבת אינה מצד עבודתו כלל, ובמילא אין זה מורה כלל על מעמדו ומצבו של האדם ("וואָס טוט זיך מיט אים אַליין").

יום ראשון — יש בו מעלה מצד סמיכותו ליום השבת, ולכן, גם ממנו אי אפשר להביא רא' בנוגע לשאר ימי השבוע; ואפילו לא בנוגע ליום השבת — כי, ביום ראשון, להיותו מששת ימי החול, יודע האדם שצריך להתייגע בעבודתו כו', משא"כ ביום השבת, יתכן שיסמוך על העובדה ש"שבת מקדשא וקיימא" ולא יתייגע בעבודתו, ובמילא עלול לבוא לידי מכשול כו'.

יום שני — הוא יום שבו קורין בתורה. ועד"ז בנוגע לכל שאר הימים, אשר, "כל יומא ויומא עביד עבידתי"²⁶⁰.

ולכן, הנה רק כאשר עברו כל שבעת ימי הפסח, כל סוגי המצבים, ורואה שעמד בשלימות בהזהירות מאיסור חמץ — אזי יכול לחגוג יום טוב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לשבעת ימי הפסח — כן הוא גם בנוגע לכללות העבודה בכל משך זמן הגלות:

לאחרי שבנ"י עברו כבר את כל סוגי הנסיונות והגזירות כו' שהיו בכל משך זמן הגלות ונשאר בשלימות — הנה למרות שהגאולה העתידה לא נראית עדיין בגלוי, וע"פ שכל אי אפשר עדיין לחגוג יום טוב על הגאולה העתידה, אעפ"כ, חוגגים יום טוב על השמירה והזהירות בעבודה בכל משך זמן הגלות.

(260) זח"ג צד, ריש ע"ב.

(259) ביצה יז, א.

אלא שעדיין יש צורך להבהיר שאלה נוספת: הרי ידע איניש בנפשי מעמדו ומצבו, ו"אין צדיק בארץ גו"ו"¹²⁷, ומי מדבר על צדיק — הלואי בינוני²⁶¹, וא"כ, מהו היום טוב, ומהי השמחה?!

ועל זה באה ההדגשה, ששמחתם של בני"ה היא מזה שלא נכשלו בעבירה החמורה של חמץ בפסח:

איתא בזהר²⁶² שחומר האיסור דאכילת חמץ בפסח הוא כמו עבודה זרה, כי, חמץ הוא היפך ממצה; מצה היא "מיכלא דמהימנותא"²⁶³, וחמץ — היפך האמונה.

והרי ענין האמונה בה' וכפירה בע"ז (שענינה של ע"ז אינו רק כפירה במציאות האלקות, אלא גם כפירה באחדות השם, שנוגש אצלו ענין של מציאות וישות, היפך ההרגש ד"אין עוד מלבדו"²⁶⁴) — ישנו בכל אחד מישראל בשלימות, כמבואר בארוכה בתניא¹²⁶ שאפילו קל שבקלים מוסר נפשו שלא לכפור באחדות הוי'.

וזהו היום טוב דאחרון של פסח, שהוא יום טוב אצל כל בני"ה — כיון שכל אחד מישראל נזהר מחמץ בפסח; כל איש ישראל שלם באמונתו באחדות הוי', שקיבלה בירושה מאברהם אבינו, "ראש למאמינים"²⁶⁵.

גב. ונוסף על התירוץ ע"פ שכל — מבאר הצ"צ, בתור נשיא, שהיו"ט דאחרון של פסח הוא על הגאולה העתידה:

אע"פ שהגאולה העתידה אינה בגלוי עדיין, וא"כ, מהו היום טוב שבזה — הנה זהו כחם של רבותינו נשיאינו שממשיכים זאת בגלוי.

וכמודגש בכך שהבעש"ט קבע לערוך באחרון של פסח סעודה גשמית שנקראת בשם "סעודת משיח", וכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע הנהיג שבאחרון של פסח, בסעודת משיח, תהי' גם שתיית ד' כוסות²⁶⁶ — ד' כוסות ששייכים לגאולה העתידה.

נג. וב' הביאורים בהיו"ט דאחרון של פסח — מצד הזהירות במשך שבעת ימי הפסח מאיסור חמץ, ומצד הגאולה העתידה — שייכים זל"ז:

(264) ואתחנן ד, לה.
(265) ראה שמו"ר פכ"ג, ה ובמהרו"ו שם.
שהש"ר פ"ד, ח (ב). ועוד.
(266) "היום יום" שבהערה 18. וראה לעיל ס"י.

(261) ראה בית רבי ח"ב פ"ח (יד, א) הערה א. וראה גם תו"מ חמ"א ע' 113. וש"נ.
(262) שבהערה 257. וראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשט"ז הערה 40 (תו"מ חט"ז ע' 199).
(263) זח"ב קפג, ב.

כאשר בנ"י הם בשלימות בענין האמונה, מבלי הבט על כל הנסיונות שעברו עליהם בכל המצבים (שזהו תוכן ענין הזהירות מאיסור חמץ במשך שבעת ימי הפסח) — הנה אמונה זו פועלת ומביאה את הגאולה העתידה, כפי שמצינו ביצי"מ — עלי' נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — שבשכר האמונה "נגאלו ישראל ממצרים"²⁶⁷. וזהו גם סדר הדברים, שתחילה באה השאלה, ואח"כ באים ב' התשובות הנ"ל:

לכל לראש צריכה להיות השאלה — מהו היו"ט דאחרון של פסח, בה בשעה שהגאולה העתידה אינה בגילוי עדיין?

ועל זה בא המענה: לכל לראש — שהיו"ט הוא מצד מעלת העבודה שבזמן הגלות, שלמרות כל הנסיונות כו', האמונה היא בשלימות; ולאחרי כן בא הביאור המסובב מהביאור הקודם — שהיו"ט הוא על הגאולה העתידה, כיון שהגאולה תבוא בזכות האמונה.

נד. ומכאן באים לסיפור השני — שכאשר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שמע את הויכוח של נכדותיו אם אחרון של פסח הוא יו"ט כמו כל הימים טובים, או שאינו כמו כל הימים טובים, והראי', שאין מברכים בו שהחינו, הנה כרגע נזכר על המאורע דאחרון של פסח בשנת תרכ"ה הנ"ל:

מהמשך הענין, משמע, שב' הסברות — אם אחרון של פסח הוא כמו כל הימים טובים או ששונה מכל הימים טובים — קשורים עם ב' הביאורים הנ"ל בטעם היו"ט דאחרון של פסח: הסברא הראשונה, שאחרון של פסח הוא כמו כל הימים טובים — קשורה עם הטעם הראשון על היו"ט דאחרון של פסח, שזהו מצד הזהירות מאיסור חמץ בפסח; והסברא השני' — קשורה עם הטעם השני.

והביאור בזה:

ענינו של יו"ט הוא — שנעשה ע"י עבודתם של ישראל, כידוע החילוק שבין שבת ליו"ט, ש"שבת מקדשא וקיימא", ואילו יו"ט תלוי בקידוש ב"ד, "ישראל דקדשינהו לזמנים"²⁶⁸, היינו, שהיו"ט נפעל ע"י עבודתם של ישראל שעושים מחול — קודש.

ומזה מובן, שלפי הביאור הראשון, שהיו"ט דאחרון של פסח הוא

(268) ברכות מט, א.

(267) מכילתא בשלח יד, לא. ועוד.

מצד העבודה שבזמן הגלות, צריך לומר, שאחרון של פסח הוא כמו כל הימים טובים שנעשים ע"י עבודתם של ישראל.

ולפי הביאור השני, שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, שתבוא מלמעלה — צריך לומר, שאחרון של פסח אינו כמו כל הימים טובים שנעשים ע"י עבודתם של ישראל.

נה. וענין זה שאחרון של פסח אינו כמו כל הימים טובים — מתבטא בכך שאין מברכים בו שהחיינו:

אע"פ שבפשטות י"ל שהטעם שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח הוא מפני שבא בהמשך לימים הראשונים דפסח, אין זה ביאור מספיק, שהרי בשמיני-עצרת מברכים שהחיינו, אף שנקרא "שמיני" ליום ראשון דסוכות. ואף שבנוגע לשמע"צ איתא בגמרא²⁶⁹ שהוא "רגל בפני עצמו", הרי הא גופא דורש ביאור: מדוע שמע"צ הוא רגל בפני עצמו, ואילו (שביעי ו)אחרון של פסח אינו רגל בפני עצמו? — ומזה מוכח שאחרון של פסח אינו יו"ט כמו כל הימים טובים.

יש לבאר שייכות הענינים — שהביאור שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה (שמורה על גודל מעלת היו"ט), קשור עם הענין שאין מברכים בו שהחיינו (שמורה לכאורה על פחיתות שאינו יו"ט כמו כל הימים טובים)²⁷⁰:

ויובן בהקדם המבואר בפוסקים²⁷¹ שהטעם שאין מברכים שהחיינו כברית מילה הוא משום צערא דינוקא. אך יש דעות²⁷² שצריך לברך שהחיינו כברית מילה, כי הצער הוא לינוקא, ואילו אצל האב הרי זה ענין של תענוג. ומזה מובן, שכאשר אצל האב עצמו קשור התענוג עם ענין של צער, אזי אין מקום לברך שהחיינו.

וזהו הביאור הפנימי שאין מברכים שהחיינו באחרון של פסח:

כיון שהיו"ט דאחרון של פסח הוא מצד הגאולה העתידה, הרי מובן, שיש בו תענוג גדול.

אבל אעפ"כ, תענוג זה מעורב עם ענין של צער — לא רק הצער של כנסת ישראל, צערא דינוקא, אלא גם הצער של האב — שהקב"ה בעצמו מצטער על כך שהגאולה מתעכבת עדיין.

(271) אבודרהם שער ג' (ברכת המצות).

הגהות מיימוניות הל' מילה פ"ג ה"ג.

(272) ראה שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ז.

(269) סוכה מח, רע"א. וש"נ.

(270) ראה גם לקו"ש חל"ז ע' 19, ובהערה

43 ש.ס.

ובאחרון של פסח הצער הוא גדול ביותר — שהרי כבר עברו כל שבעת ימי הפסח, כללות העבודה, עם כל הנסיונות וכו', וא"כ, מדוע מתעכבת עדיין הגאולה? ...!

ולכן אין מברכים שהחיינו באחרון של פסח, בגלל הצער. אבל אעפ"כ, הרי זה יום טוב, ולא עוד אלא שזהו יו"ט שאינו דומה לשאר הימים טובים — למעלייתא, שהוא למעלה מהם, להיותו קשור עם הגאולה העתידה (וכמעלת הגילויים דלעתיד לבוא על הגילויים דעכשיו), ואע"פ שלעת-עתה מתעכבת הגאולה — חוגגים את היו"ט מתוך ידיעה שממש בקרוב תומשך הגאולה בגילוי למטה מעשרה טפחים.

נו. ולהוסיף, שבסיפור הנ"ל אודות אחרון של פסח תרכ"ה — יש דבר פלא:

בדרך כלל — הנה שאלה באה מ"מקבל" (כמו בליל הסדר, שה"בן שואל"), והתשובה על השאלה באה מ"משפיע". ואילו בסיפור הנ"ל הי' להיפך:

השאלה למה אחרון של פסח הוא יום טוב — באה מעלמא דדכורא, ואילו התשובה על השאלה (שהיו"ט הוא מצד הזהירות מאיסור חמץ, שתשובה זו היתה גם הקדמה לתשובת הצ"צ שהיו"ט הוא על הגאולה העתידה (כנ"ל סנ"ז)) באה מעלמא דנוקבא.

וענין זה הוא ע"ד המעמד ומצב דלעתיד לבוא — ש"נקבה תסובב גבר"²⁷³.

נז. וכאמור לעיל — כל הפרטים שבסיפורי רבותינו נשיאינו הם בדיוק, והם הוראה בעבודתינו:

בנוגע ליצי"מ אמרו רז"ל²⁷⁴ "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים". הנשים הצדקניות שבאותו הדור העמידו דור של יהודים שלא התחשבו בכל עניני ה"עבודה זרה" של מצרים (למרות שנולדו והתחנכו בגלות מצרים), והיו מוכנים לעזוב את "טוב ארץ מצרים"²⁵¹, ולילך עם משה רבינו — "בכנינו ובכנותינו גו' נלך"²⁷⁵ — אל המדבר, "במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב גו"⁵⁸, ועד ש"הם הכירוהו תחילה"²⁷⁴.

(275) בא יו"ד, ט.

(273) ירמ' לא, כא.

(274) סוטה יא, ב.

ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" — שגם הגאולה העתידה לבוא בקרוב תהי' בזכות נשים צדקניות²⁷⁶,

— וכאמור לעיל שהגאולה תבוא בזכות האמונה, וידוע שאמונה היא בחי' נוקבא²⁷⁷. וזוהי גם מעלת הנשים, שלא היתה להן שייכות לחטא העגל²⁷⁸ —

כי, הנשים צדקניות שבדורנו זה, דרא דעקבתא דמשיחא, יש להן הכח לגדל דור שלא יתפעלו מהעלמות והסתרים, ויהיו מוכנים בקרוב ממש לצאת מן הגלות ולילך לקראת משיח צדקנו, בחסד וברחמים, בשמחה ובטוב לבב.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה להכריז שישלימו שתיית ד' הכוסות. ואח"כ צוה לנגן הניגון "אך לאלקים", ניגון הכנה, ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבכות (בבא הד' — ג"פ), "ניע זשורצי כלִאִפצי", ו"אבינו מלכנו"].

* * *

נח. דובר כמ"פ²⁷⁹ שכל ענין שמקשרים עם מעשה בפועל, הרי זה בתוקף יותר, כמובא גם בנגלה דתורה.

וכן הוא בנוגע להמדובר לעיל (סכ"ה) בענין "שמור את חודש האביב", שיהא חג הפסח בזמן האביב, היינו, שתהי' התבואה מוכנה לקצירה — הרי השייכות למעשה בפועל מודגשת במיוחד בנוגע לארץ ישראל (משא"כ בחוץ לארץ).

ובנוגע אלינו — הרי זה שייך במיוחד לכפר חב"ד, ששם ישנה ההתעסקות בעבודת השדה והכרם ע"י אחינו בני" שיצאו לחירות לאחר כו"כ שנים שהיו נתונים בצרה ושבי²⁸⁰, ולכן הוצרכה עבודתם להיות מתוך מס"נ בפועל ובגלוי (כמשנת"ל במאמר²⁸¹).

ויה"ר שיציאתם משם תהי' באופן ש"ב"ת רישא גופא אזיל²⁸², היינו, שתהי' היציאה לחירות — עם כל הפירושים — אצל כל בני" שיעדיין נמצאים שם, בשמחה וטוב לבב, מתוך הרחבה ועונג,

(279) ראה שיחת אחש"פ תש"כ ס"ב (תו"מ חכ"ח ע' 40 ואילך). שם חמ"ב ע' 223. וש"נ. (280) ראה גם לעיל ס"ע 81 ואילך. וש"נ. (281) ד"ה ונחה גוי' פ"ט (לעיל ע' 193). (282) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.

(276) ראה יל"ש רות רמז תרו בסופו (ממדרש זוטא רות). (277) ראה אוה"ת (יהל אור) לתהלים ע' תלה. שם נ"ך ח"ב ע' תתקצו. (278) ראה אוה"ת נ"ך שם. תשא ע' א'תתקפז. לקו"ש ח"ח ע' 316 ואילך.

ועד לחירות האמיתית שתהי' אצלם — בתוככי כל בניי בכל מקום
שהם — בקרוב ממש, ע"י משיח צדקנו.

[לאחרי ברכת המזון, תפלת ערבית, הבדלה ואמירת "ויתן לך" —
נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל המסובים שי' בידו הק' מ"כוס של ברכה".
וטרם צאתו אמר:

שבוע טוב, קיץ בריא וטוב תמידי ("א גוטן תמיד"), ולהמשיך על
כל השנה כולה.

ואח"כ התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "כי בשמחה תצאו".

